Stenogrammid

XIV Riigikogu, II Istungjärk, täiskogu korraline istung

Neljapäev, 12.12.2019, 10:00

Toimetatud

10:00 Istungi rakendamine
1. 10:04 Meretöö seaduse ja meresõiduohutuse seaduse muutmise seaduse eelnõu (56 SE) kolmas lugemine
2. 10:07 Eesti Reformierakonna fraktsiooni algatatud olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Kas õigusriik on ohus?" arutelu

10:00 Istungi rakendamine

10:00 Aseesimees Siim Kallas
Tere hommikust, auväärsed Riigikogu liikmed! Alustame neljapäevast istungit. Riigikogu täiskogu II istungjärgu 11. töönädala neljapäevane istung. Kas keegi soovib anda üle arupärimisi või eelnõusid? Andres Sutt, palun!

10:01 Andres Sutt
Hea juhataja! Head kolleegid! Möödunud kolmapäeval hääletas Riigikogu Reformierakonna ja sotsiaaldemokraatide fraktsiooni kogumispensioni seaduse eelnõu esimesel lugemisel menetlusest välja. Nii on praegu menetluses vaid valitsuse eelnõu, mis toob aga pensionisüsteemile probleeme juurde, mitte ei lahenda neid.
Lihtsalt meeldetuletuseks. Teise samba lammutamise tagajärg on madalamad pensionid tulevikus, väiksemad investeeringud Eesti ettevõtetesse ja väiksem majanduskasv. Lisaks on valitsuse eelnõus mitmete autoriteetsete õiguslike arvamuste põhjal suuri vastuolusid põhiseadusega. Näiteks on põhiseaduse riive võimalus võtta teisest sambast välja lisaks oma 2% sissemaksele ka 4% tööandja makstud sotsiaalmaksust, mida saab lugeda sihtotstarbeliseks eraldiseks pensionieas kasutamiseks. Kui inimene seda sihtotstarbeliselt ei kasuta, siis oleks õigem maksta nimetatud 45% ehk 2/3 teise sambasse kogunenud rahast tagasi riigieelarvesse. Kasutada tuleks ka suvakohast piirmäära, mis sätestab, kas korraga saab välja võtta kogu summa või ainult osa sellest, sest osaku omanikke ei tohiks panna ebavõrdsesse seisu või siis olukorda, kus teisest pensionisambast väljumisega seotud kulud jäetakse tinglikult teise pensionisambasse jääjate kanda.
Seepärast esitame uuesti Reformierakonna ja sotsiaaldemokraatide eelnõu, mis lahendab pensionisüsteemi tegelikke kitsaskohti. Oleme eelnõu täiendanud ning veendunud, et saame seda Riigikogu debati käigus veelgi paremaks teha – ikka selleks, et Eesti pensionisüsteem saaks paremaks, mitte halvemaks. Anname koalitsioonile uue võimaluse pidada sisulist debatti. Aitäh!

10:03 Aseesimees Siim Kallas
Aitäh! Seaduseelnõu on vastu võetud ja läheb menetlusse vastavalt kodu- ja töökorra seadusele. Rohkem kellelgi soovi esitada eelnõusid või arupärimisi ei ole. Seega teeme kohaloleku kontrolli. Palun!
Kohaloleku kontroll
Kohal on 90 Riigikogu liiget, puudub 10.

---

1. 10:04 Meretöö seaduse ja meresõiduohutuse seaduse muutmise seaduse eelnõu (56 SE) kolmas lugemine

10:04 Aseesimees Siim Kallas

Alustame päevakorra läbivaatamist. Esimene päevakorrapunkt on Vabariigi Valitsuse algatatud meretöö seaduse ja meresõiduohutuse seaduse muutmise seaduse eelnõu 56 kolmas lugemine. Fraktsioonidel on võimalus võtta sõna läbirääkimistel. Läbirääkimistel osalemise soovi ei näi olevat, seega tuleb meil võtta seisukoht juhtivkomisjoni ettepaneku kohta. Juhtivkomisjoni ettepanek on viia läbi eelnõu 56 lõpphääletus.

Lugupeetud Riigikogu liikmed, panen lõpphääletusele Vabariigi Valitsuse algatatud meretöö seaduse ja meresõiduohutuse seaduse muutmise seaduse eelnõu 56. Palun võtta seisukoht ja hääletada!

Hääletustulemused

Eelnõu poolt hääletas 93 Riigikogu liiget, vastu ei olnud keegi ja ka erapooletuid ei olnud. Eelnõu on seadusena vastu võetud.

---

2. 10:07 Eesti Reformierakonna fraktsiooni algatatud olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Kas õigusriik on ohus?" arutelu

10:08 Aseesimees Siim Kallas

Alustame päevakorra teise punkti menetlemist. Eesti Reformierakonna fraktsiooni algatatud olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Kas õigusriik on ohus?" arutelu. Mõni sõna selgituseks. Vastavalt Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse §-le 153 määras Riigikogu juhatus Eesti Reformierakonna fraktsiooni ettepanekul olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Kas õigusriik on ohus?" arutamiseks järgmise korra. Kõigepealt on Eesti Reformierakonna fraktsiooni esimehe Kaja Kallase ettekanne kuni 20 minutit ja küsimused-vastused kuni 20 minutit. Teiseks on Eesti Advokatuuri esimehe Jaanus Tehveri ettekanne kuni 20 minutit ning samuti küsimused ja vastused kuni 20 minutit. Siis on endise riigiprokuröri ja Ühingu Korruptsioonivaba Eesti juhatuse liikme Steven-Hristo Evestuse ettekanne kuni 20 minutit ning küsimused ja vastused kuni 20 minutit. Riigikogu liige võib esitada ettekandjatele kokku kuni kaks küsimust. Pärast ettekandeid ja küsimustele vastamist avatakse läbirääkimised. Sõnavõttudega võivad esineda Riigikogu liikmed ning komisjonide ja fraktsioonide esindajad. Nagu tavaliselt on küsimuse algatanud fraktsiooni, Eesti Reformierakonna fraktsiooni palvel tehtud Riigikogule ettepanek, et kõigepealt esineksid sõnavõttudega fraktsioonide esindajad. Arutelu lõpetamisel Riigikogu otsust vastu ei võta. Eesti Reformierakonna fraktsioon teeb ettepaneku pikendada istungi aega kuni päevakorrapunkti ammendumiseni, kuid mitte kauem kui kella kaheni, aga ma arvan, et juhataja paneb selle hääletusele siis, kui see aeg hakkab sinnakanti jõudma. Või tahetakse kohe hääletamist? Ei taheta. Paneme selle ettepaneku hääletusele siis, kui kell hakkab ühele lähenema.

Nii, alustame siis selle päevakorrapunkti käsitlemist. Olulise tähtsusega riiklik küsimus "Kas õigusriik on ohus?" arutelu. Palun ettekandjaks Reformierakonna fraktsiooni esimehe Kaja Kallase.

10:10 Kaja Kallas

Head Riigikogu liikmed! Täna arutleme riiklikult tähtsa küsimusena selle üle, kas õigusriik on ohus. Kuid enne kui konkreetselt Eesti juurde pöörduda, lubage mul pisut laiemalt avada õigusriigi tähendust. Õigusriigi vastand on võimuriik. Coudenhove-Kalergi on oma raamatus "Totaalne riik – totaalne inimene" kirjutanud, et õigusriigi jaoks on õigus ülem kui võim – võimuriigi jaoks on võim ülem kui õigus. Õigusriik kasutab võimu selleks, et õigus pääseks maksvusele – võimuriik kasutab õigust selleks, et oma võimu hoida ja kindlustada. Õigusriigi jaoks on iga inimene õigussubjekt; võimuriigi jaoks on iga inimene võimu objekt. Õigusriik ja võimuriik on mõlemad korrariigid. Õigusriigis on korra aluseks õiglus, mis kaitseb üksikisikut riigi eest, võimuriik aga seisab püsti distsipliinis, mis kaitseb riiki üksikisiku eest. Iga riik toetub nii võimule kui ka õigusele. Õiguseta pole rahu, vabadust ega riiki, aga ka võimuta pole rahu, vabadust ega riiki. Need väärtused on tasakaalus vaid siis, kui õigus toetub võimule ja võim toetub õigusele.

Võime kõhkluseta öelda, et Eesti on alates taasiseseisvumise ajast olnud õigusriik. See tähendab, et elame riigis, kus ülimaks on põhiseadus ja mis tugineb seadustele. Sellises riigis ei valitse kodanike üle mitte nende inimeste suva ja tahe, kelle käes on võim, vaid kus on ülimaks reeglid, millele kõik kodanikud – sõltumata positsioonist – võrdselt alluvad. Ole sa minister või müüja, ehitaja või ametnik – reeglid kehtivad võrdselt kõigile. Õigusriigis on võimud omavahel lahutatud. See tähendab muu hulgas

ka seda, et täidesaatev võim ehk valitsus peab alluma Riigikogule ehk seadusandlikule võimule, mille on valinud rahvas. Viimse kui ühe valitsusliikme, isegi kui ta on valijate häältega eelnevalt parlamenti valitud, on kinnitanud valitsusse parlament. Sellest tuleneb elementaarne nõue: valitsuse liikmed peavad Riigikogule aru andma ning lähtuma oma tegevuses nendest reeglitest, mis seadusandja on kehtestanud. Võimude lahusus tagab, et olgu täidesaatev võim kelle tahes käes, kohtutele ei saa ükski valitsusliige ette kirjutada, kuidas kohus peaks seadusandja kehtestatud reegleid kohaldama või kelle üle õigust mõistma. Tänu võimude lahususele ei ole võimalik algatada poliitilisi protsesse ega muul moel kuritarvitada täidesaatvat võimu. Sellise riigi ehitamine on aega võtnud ligi 30 aastat. Tänu õigusriigi põhimõtete austamisele võeti meid Euroopa Liitu, kes samu väärtusi jagab. Tänu õigusriigi põhimõtetele on edenenud ka meie majandus ja Eestisse on tulnud välisinvestorid. Reeglitest lähtumine on andnud kõigile kindlustunde, et meie kohtusüsteemi võib usaldada ja riigi käitumine on ennustatav. Riik on lugupidav oma kodanike ja ettevõtjate suhtes. Ja just õigusriik on põhjus, miks meil on läinud palju paremini kui paljudel teistel endistel Nõukogude Liidu vabariikidel.
Võimuriigi paratamatu kaasprodukt on korruptsioon. Kontrollimatu võim jagab rahvatulu ümber võimu, mitte rahva huvides. Otsustavatele positsioonidele ühiskonnas ja võimuriigi kontrollitavas ettevõtluses paigutatakse poliitiliselt ustavad, aga ebapädevad juhid, kes teevad otsest kahju rahva heaolule. Võimuriigis hakkavad ametnikud töötama poliitiku sõbrast ettevõtja, mitte kodanike hüvanguks. Võimuriigis on poliitilised otsused tähtsamad kui seadused. Mis nendes poliitilistes otsustes nii halba on, võidakse küsida. Halb on see, et poliitilised otsused on pahatihti heitlikud ja lühinägelikud, seadused on aga püsivad, ühiskonnale vajalikku stabiilsust garanteerivad. Seadused ja nende järgimine annavad rahvale kindlustunde, võimuriigis valitsev poliitiline võim seevastu külvab ebakindlust ja juhuslikkust. Arvatakse, et autoritaarsetel režiimidel, st võimuriigil, on praktiliste küsimuste lahendamisel rohkem dünaamikat, painduvust, paindlikkust ja otsustavust. Ajalugu näitab paraku, et just sellised režiimid on teinud saatuslikke vigu, mis olnuks välditavad õigusriigis, kus võimu üle teostatakse järelevalvet. Me kõik teame, et vastuolud on teravnenud kogu maailmas. Vastuolud haritumate ja vähem haritumate, jõukamate ja vaesemate, omade ja võõraste, linna ja maa vahel. Rahulolematud usuvad tihti, et võimuriigi käes on lihtsad lahendused nende probleemidele, aga see on sügav illusioon. Võimuriik petab. Ta tegutseb vaid iseenda, vaid oma võimu huvides. Võimule vajalik sotsiaalne baas luuakse lühiajaliste hüvede jaotamisega. Kui pole enam midagi jaotada, tuleb leida vaenlane, kelle vastu suunata petetute pahameel. Ajalugu on selliselt sündinud agressiivsust paksult täis. Kas inimkond on ajaloost midagi õppinud? Kas me ise oleme oma ajaloost midagi õppinud? Näidet õigusriigi muutumisest võimuriigiks pole ju vaja kaugelt otsida. Meenutagem vaid, kuidas läks Eesti Vabariik 1934. aastal õigusriigilt üle võimuriigile ning kuidas seeläbi peaaegu kogu ühiskond tasalülitati. Otsus oma iseseisvust mitte kaitsta oli võimuriigi, mitte õigusriigi oma.
Olles täna uhked Eesti kui õigusriigi üle, ei tohi me aga jääda ükskõikseks katsete suhtes õigusriiki murendada ja asendada see järk-järgult võimuriigile omase süsteemiga. Kui märtsis võimule tulnud koalitsioon esialgu justkui häbenes ühe partneri verbaalset jõhkrust ja aeg-ajalt palus peaminister isegi vabandust tervete elanikegruppide ja töötajate solvamise pärast, siis mida aeg edasi, seda enesestmõistetavamaks on muutunud rünnakud nende väärtuste vastu, mis on teinud Eestist õigusriigi. Kui algul süüdistasid koalitsioonipoliitikud opositsiooni ja ajakirjandust Eesti kuvandi kahjustamises välismaal ja eelistasid ise vargsi tegutseda, siis nüüd – uue normaalsuse ajastul – valetab üks minister välismaa ajakirjanikele otse suhu mingist müstilisest plaanist B ning teine läheb välismaal kõnetooli ja kuulutab kõval häälel, et nende eesmärk on Eesti ühiskonda lõhestada ja siin pingeid eskaleerida. Enam ei häbeneta ega varjata mitte midagi. Peaminister aga vaikib või kui ütlebki midagi, siis see on juba ette teada: "Minu eesmärk on sidus ühiskond." Tegelikkus on aga see, et mitte kunagi varem pole taasiseseisvunud Eesti olnud nii katki kui täna. Mis kõige kurvem, katki on inimeste hinged, nende inimeste hinged, kes ei tule tänavale hungveipingidena märatsema, kes ei ähvarda mitte kedagi, kes peidavad pettumuse Eesti riigis ja selle väärikuse kaotamises iseendasse. See on vaikiv enamus, kes on mures oma riigi käekäigu pärast. Ja selle mure alus on kartus, et ühel halval päeval ei ole Eesti enam see õigusriik, kus kord põhineb õigusel. Siis muutuvad teisejärguliseks arutelud maksude ja pensionide üle. Võimuriigis ei arutata, võimuriigis otsustatakse. Võimuriigis nähakse kõiki kodanikke läbi, aga võim ise jääb läbipaistmatuks.
Head Riigikogu liikmed! Olgu teil endil võimalik hinnata, kas need näited, mida järgnevalt esitan, on ohumärk õigusriigile või mitte. Minister läheb teise ministri haldusalas vallandama Politsei- ja Piirivalveameti peadirektorit, ületades talle pandud võimupiire. Kord näeb ette, et sellist otsust ei saa

teha minister üksinda, vaid valitsus korraga, kõik koos. Ometi püüab rahandusminister politseijuhti ametist vabastada, sest tema käes on võim. Oli see kogenematus? Vaevalt. Ministri enda hilisemate selgituste valguses oli see võimu teadlik kuritarvitamine. Edasi. Valitsuse minister keeldub järjepanu parlamendiliikmete küsimustele vastamast või ei ole nõus tulema parlamendi ette vastuseid andma, öeldes, et minister peab vastama vaid oma erakonnale, mitte aga Riigikogule. Ministrid keelduvad tulemast ka Riigikogu komisjonidesse oma tegevusest aru andma. Minister karjub ja sõimab Riigikogu liikmeid siinsamas parlamendisaalis. Sellele ei järgne mitte mingis vormis korralekutsumist ei parlamendi spiikri ega ka peaministri suust. Ilma vähimagi sisulise põhjenduseta lastakse lahti ministeeriumi kantsler, kes on ministri ebaseaduslikust tegevusest teada andnud korrakaitseorganitele. Kuigi riigi peaprokuröri tööga ollakse rahul, siis ilma sisuliste põhjendusteta ei kinnitata teda uueks ametiajaks ametisse, tuues ettekäändeks, et võimuperekonnale see konkreetne inimene ei sobi. Ilma igasuguste analüüsideta ja vastupidi valdava osa ekspertide soovitustele surutakse läbi seadust, mille tagajärjed Eesti inimestele on kaugeleulatuvad ja negatiivsed. Viidatakse vaid sellele, et see on meie poliitiline tahe. Oma põhjendustes seatakse koalitsioonileping kui omavaheline võimu jaotamise kokkulepe ülimaks seadusest. Ilma sisuliste põhjendusteta piiratakse rahumeelsel meeleavaldusel osalejate õigusi, sest ministrile see meeleavaldus ei meeldi. Ministrid kasutavad telefoniõigust, survestades oma alluvuses olevaid ametkondi tegema valitud ettevõtjatele soodsaid otsuseid. Ministrid seavad järjepidevalt kahtluse alla riigi toimimise usaldusväärsust, külvates kahtlusi ametkondade töö suhtes, aga ka õigusriigi üle valvavate instutsioonide tegevuse suhtes. Ja lõpuks, ministrid teatavad oma sammude õigustamiseks, et nende arusaam õigusriigist ongi teistsugune kui see, mis Eestis on seni kehtinud. See tähendab, et nendelt ei maksa ka edaspidi oodata mitte midagi muud kui õigusriigi lammutamise katseid. Meie või nemad. Kompromissi ei tule, nagu üks lõhkumise peaideoloog avalikus avameelsushoos tunnistas. Kogenematusest on asi kaugel, asi on huvides. Ja ma pole üldse kindel, et need huvid on Eesti suhtes heatahtlikud.
Head kolleegid! Kõik eeltoodud näited on vaid sammud ühes suunas: õigusriigist kaugemale, võimuriigi poole. Need on sammud riigi poole, kus sellel, kelle käes on võim, on ka õigus. Jah, tunnistagem endale ausalt: me oleme teel võimuriigi poole. Ja kui te ütlete, et õigusriik on teile oluline või, veelgi enam, kui te olete olnud osalised selle õigusriigi ehitamises, siis ma küsin teilt: miks te midagi ette ei võta? Miks peaminister, kes sõnades justkui toetab väärtusi, mida Eesti rahva enamus on aktsepteerinud, laseb sellel mürgisel ja Eesti tuleviku seisukohalt perspektiivitul võimuvoolul ennast kaasa kanda? Kuivõrd õigusriik on aluseks ka meie vabadusele, siis kas võim on tõesti nii magus, et olete sellest kinnihoidmise nimel valmis ohvriks tooma ka vabaduse?
Õigusriik ei moondu võimuriigiks üleöö, see toimub järk-järgult ja väikeste sammudega. Skandaal skandaali järel muutuvad inimesed apaatsemaks, ametkonnad ja ametnikud alalhoidlikumaks. Ajakirjanikudki väsivad. Seda enam, et võimuriigis on võimulolijad ikka hoidnud oma võimu piitsa ja prääniku abil. Ja kes siis ütleb ära prääniku, olgu selleks siis mõnetuhandeline katuseraha või koguni lubadus ehitada uus maja. Elu tahab ju elamist. Aga kui me aina mugavdume, siis võime peagi jõuda sinna, kus me ei saa olla enam kindlad, et korruptiivse poliitiku tegevust julgetakse uurida, et Eesti ametid julgevad viia läbi sõltumatut järelevalvet, et kodanikud julgevad oma arvamust avaldada, kartmata arvamuse avaldamisele järgnevat laastavat rünnakut, et nõrgemaid ei ründa võimulolijad. Õigusriik on ja peab jääma Eesti elu ja Eesti edu aluseks. Kui õigusriik on ohus – ja ma usun, et enamik meist mõistab neid ohte –, siis, lugupeetud rahvasaadikud, see on meie kõigi, eriti aga koalitsiooniliikmete käes. Kuidas minna edasi nii, et aastate pärast ei peaks meil olema häbi oma laste ees? Aitäh!

10:26 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh! Ettekandjale on hulgaliselt küsimusi, mis peavad mahtuma, nagu enne öeldud, 20 minuti sisse. Ruuben Kaalep, palun!

10:26 Ruuben Kaalep

Aitäh! Hea ettekandja! Te tsiteerisite oma ettekande alguses Richard Nikolaus von Coudenhove-Kalergit ja tema nägemust sellest, milline peaks olema ideaalne õigusriik. Kas ma saan teist õigesti aru, et te jagate Kalergi vaateid ja arusaamu sellest, milline peaks olema kogu Euroopa ühiskond? Kuidas te sel juhul suhtute sellesse, et Kalergi pooldas selgelt väljendatuna rahvusriikide kaotamist ja nägi Euroopa tulevikuinimesena juurtetut mulatti?

10:26 Kaja Kallas
Väga huvitav tõlgendus sellest raamatust. Ma räägin õigusriigist ja ma ei tahaks kalduda sellest teemast kõrvale. Tõepoolest, see raamat on sellisel ajal välja antud, kui Euroopas … Ta kommenteerib seal ka Euroopas toimuvat. Aga mina olen kasutanud neid õigusriigi põhimõtteid, mis on minu arvates väga õiged ka tänapäeval. Kõigega ei saa alati nõustuda, aga need on need asjad, mis ma esile tõin.

10:27 Aseesimees Siim Kallas
Kert Kingo, palun!

10:27 Kert Kingo
Hea eesistuja! Lugupeetud ettekandja! Te rõhutate siin pidevalt, iga kord, kui te siia pulti tulete, võimude lahusust. Tartu Maakohtu majas Kalevi tn 1a töötavad külg külje kõrval koos nii prokurörid kui ka kohtunikud. Ma tean väga täpselt – see ei ole kuulujutt –, kuidas needsamad kohtunikud ja prokurörid kohvilaua taga või suitsunurgas koos olles arutavad oma ühist kaasust, arutledes võimaliku süüdlase, st süüdistatava karistuste üle, milliseid kokkuleppeid tehakse jne. Minu küsimus: kas selline ongi teie vaatevinklist see võimude lahusus, millest te siin kogu aeg räägite, mis meie riigis on? Kuidas te seda kommenteeriksite, kui te olete teisel arvamusel?

10:28 Kaja Kallas
Aitäh küsimuse eest! Võimude lahusus tähendab seda, et täidesaatev võim, kohtuvõim ja seadusandlik võim on omavahel lahutatud. Mis puudutab Eesti ühiskonda, siis see on väike. Advokaadid suhtlevad kohtunikega, samuti prokuröridega, kuigi nad on vaidlustes eri pooltel. Ma arvan, et inimeste omavahelist suhtlemist ei suuda me kuskil vältida, eriti Eesti-suuruses väikses ühiskonnas. Aga see ei tähenda ju seda, et võimud ei oleks omavahel lahutatud. Kuidas see teie näide viitab sellele, et täidesaatev võim ja kohtuvõim on omavahel seotud? Ma ei saanud sellest seosest aru.

10:29 Aseesimees Siim Kallas
Merry Aart, palun järgmine küsimus!

10:29 Merry Aart
Aitäh, hea eesistuja! Lugupeetud ettekandja! Te kasutasite siin palju väga häid ja õigeid sõnu ning küsisite lõpuks, kas me oleme ajaloost õppinud. Mina küsiksin teilt, kas teie olete ajaloost õppinud, kui me mõtleme siin ämma raha peale, autorollotamise, sadamate peale, juba rahvaluuleks muutunud kümne miljoni peale jne. Tol korral olid inimeste hinged veel rohkem katki kui praegu – julgen seda kinnitada Kagu-Eestist pärit inimesena –, aga ühiskond oli siis võib-olla natuke suletum, natuke arglikum ja mitte nii avatud, ei räägitud ka nii valju häälega.

10:30 Kaja Kallas
Aitäh! Ma saan aru teie soovist pöörata see arutelu minevikupattude üle arutamiseks, aga see ei ole asja mõte. Me räägime õigusriigi põhimõtetest, me räägime sellest, mis toimub praegu, mitte sellest, mis on kunagi toimunud. Jah, ühesõnaga, ma arvan, et ei ole mõtet seda arutelu sinna pöörata.

10:30 Aseesimees Siim Kallas
Urmas Espenberg, palun!

10:30 Urmas Espenberg
Paraku on nii, hea ettekandja, et ajalugu tuletab ennast igal hetkel meelde. Kas teile ei tundu näiteks, et kõik see, mida te rääkisite siin meie kohta, on teie peegelpilt, mida te ise olete korda saatnud minevikus? Aastate jooksul mõnitasite te Keskerakonda, aga see, mida te olete ette võtnud EKRE vastu, on lihtsalt pretsedenditu ja ületanud igasugused piirid. Seetõttu on praegune võimuliit minu arvates ainuke võimalus, et hoida ja päästa õigusriiki. Kuidas kommenteerite?

10:31 Kaja Kallas

Aitäh! Esiteks, ma ei maininud kordagi EKRE-t. See on huvitav, et te ennast kohe ära tundsite nendes näidetes. Aga teiseks, tegelikult ma ei saa sellest aru, kui te suunate selle konkreetse erakonna pihta. Küsimus ei ole ju mitte konkreetses erakonnas, vaid nendes tegudes, mida toime pannakse. Meie kindlasti EKRE-t kuidagi ei ründa. Kui te mõtlete valimiskampaania peale, siis me ignoreerisime teid absoluutselt. Ja kui vaadata seda võitlust, siis võib-olla tasub meelde tuletada, et kuigi te püüate praegu teha vaenlast Reformierakonnast, kes on justkui kõiges süüdi, olid kaheksa kuud tagasi, valimiskampaania ajal teie põhilised vastased sotsid, keda te süüdistasite kõikides pahedes. Teie põhiline vastane oli varem ka Keskerakond ja Jüri Ratas, keda te süüdistasite kõikides pahedes. Nii et Reformierakond tookord see vaenlase kuju ei olnud. Aga ma saan aru, et nüüd te olete võimu juures ja see vaenlase kuju on vaja leida, sest, nagu ma ütlesin, raha on otsas ja rahaga enam ei saa seda lojaalsust osta.

10:32 Aseesimees Siim Kallas
Vilja Toomast, palun!

10:32 Vilja Toomast
Aitäh, härra aseesimees! Hea Kaja! Eile me nägime taas, kuidas Jüri Ratas kahe tunni jooksul mõnitas ja lollitas parlamendiliikmeid. Küsimustele ei vastanud, läks taas isiklikuks või vastas vaid, et sa oled ise süüdi. Ausalt öeldes oli see väga frustreeriv ja kinkis mulle unetu öö. Siit ka minu küsimus: kas me ei peaks parlamendis looma mingit psühholoogilise kriisiabi teenust seniks, kuni see valitsuskoalitsioon on võimul?

10:33 Kaja Kallas
Aitäh! No see küsimus läheb ka õigusriigist pisut kaugele. Ma arvan, et kui rääkida õigusriigi kontekstis, siis kindlasti see, et minister suhtub selliselt parlamendiliikmetesse, kes on tegelikult ministrid ametisse kinnitanud – nagu ma ütlesin, nad peavad andma parlamendiliikmetele aru oma tegemistest ilma parlamendiliikmeid ründamata –, on minu meelest see samm vales suunas. Niimoodi ei tohiks käituda ja niimoodi ei tohiks ka oma ministritele eeskuju anda.

10:33 Aseesimees Siim Kallas
Toomas Kivimägi, palun!

10:33 Toomas Kivimägi
Aitäh, väga lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Esmalt ma tänan väga selge ja adekvaatse sõnumi eest. Minule ja paljudele mu tuttavatele tuli tegelikult äärmiselt suure üllatusena see, kui lihtne on pööre õigusriigist võimuriigile. Me oleme harjunud väga stabiilse demokraatliku, Euroopas eeskuju pakkuva riigiga ainult mõned aastad ja meid võrreldakse Ungari ja Poolaga, kellega me tegelikult demokraatia ja õigusriigi tähenduses ei taha sarnaneda. Praegu võrreldakse meid nende riikidega. Samuti jagan sinu mõtet, et kui tõepoolest esmaspäeval siseminister ütleb, et tal ongi teine arusaam õigusriigist, ja peaminister infotunnis ei kasuta võimalust seda ümber lükata, siis ongi täiesti arusaamatu, et ministri kantsleriga konflikti sattumisel lastakse lahti see, kes kaitseb õigusriiki. Kas sinu hinnangul on võimalik ka seadusandlikult seda õigusriigi kindlust kuidagi natukene stabiilsemaks muuta või tugineb see ikkagi kultuurile, traditsioonile ja ajaloole?

10:35 Kaja Kallas
Aitäh! Demokraatia siin saalis tähendab seda, et igasuguste seaduste vastuvõtmiseks on vaja vähemalt 51 häält või poolthäälteenamust. Seetõttu, kui enamik on sellel seisukohal, et võimuriigi tee on õige tee, siis ma ei näe, et oleks võimalik võtta vastu seadusi, mis seda otseselt veelgi enam reguleerivad. Ja seadusi on meil ju palju. Küsimus on kultuuris, küsimus on põhimõtetes. Kui võimuriigis on nii, et seadus võib olla, aga sa tõstad poliitilise tahte kõrgemale kui seadus ja ütled, et tühja sest seadusest, me oleme niimoodi omavahel kokku leppinud, see on meie poliitiline tahe, siis ükski seadus ju seda ei väära, sest poliitiline tahe on justkui kõrgemal. Nii et küsimus on ikkagi kultuuris, arusaamises ja väärtustes, mida jagatakse.

10:36 Aseesimees Siim Kallas
Andres Sutt, palun!

10:36 Andres Sutt
Aitäh, Kaja, hea ettekande eest! Ma olen mõelnud, miks me seda arutelu siin peame nüüd ja praegu. Tegelikult on mul hästi hea meel, et me seda arutelu peame. Mul endal on olnud au olla selle riigi ehitamise juures alates 1990-ndate algusest ning ma olen alati selle riigi käekäigule ja eduloole südames ja hinges kaasa elanud. Kindlasti ei ole kõik need otsused, mis on aja jooksul tehtud, olnud sada protsenti õiged, aga ma arvan, et alati on seda kandnud mõte, et me ehitame koos tugevat, demokraatlikku ja õigusriigi põhimõtetel põhinevat Eesti riiki. Mis sa arvad, miks me oleme ühiskonnana sellesse punkti jõudnud, kus me praegu oleme? Ja mida me poliitikutena saame teha selleks, et päriselt ühiskonda liita, et päriselt demokraatiat tugevdada ja vältida libisemist võimuriigi suunas?

10:37 Kaja Kallas
Aitäh! See on väga hea ja samas väga raske küsimus. Aga ei saa olla lihtsaid vastuseid keerulistele küsimustele, et ütlen: teeme nii ja siis on kõik korras. Minu arvates see, et me oleme siia jõudnud, on aja küsimus. Tõepoolest, selle ligi 30 aastaga, mil me oleme Eesti riiki ehitanud, on tehtud ka väga palju valusaid otsuseid. Nende valusate otsustega on inimesed võib-olla saanud haiget ja on tekkinud teatud tõrge, protest olemasoleva vastu. Nagu ma ütlesin, kui on rahulolematus, siis tundub, justkui oleks lihtne lahendus võimuriik, kes need probleemid kergesti lahendab. Aga tegelikult võim tegutseb ikkagi ainult võimu huvides. Ja, ma ei tea, kas või ettevõtjate probleemid lahendatakse siis selles järjekorras – mitte nii, nagu reeglid ette näeksid, vaid vastavalt sellele, kes keda tunneb ja kas kellelgi on ministrist sõber või tuttav, kes aitab probleeme lahendada. Ma arvan, et see ei peaks nii olema.
Mis me saame selleks teha? Ma arvan, et me ei tohiks olla vait. Vaikiv enamus on see, kes peaks ka häält tegema ja näitama, et neile see asi ei sobi. Ma arvan, et me ei tohiks kindlasti mugavduda ja leppida selle olukorraga, et seda riiki, mida on ligi 30 aastat ehitatud, otsast lammutatakse. Minu meelest on see kokku võttes väga ohtlik ka meie vabadusele. Jah. Aga lihtsaid lahendusi siin ju tegelikult ei ole.

10:39 Aseesimees Siim Kallas
Marko Mihkelson, palun!

10:39 Marko Mihkelson
Aitäh, lugupeetud Riigikogu aseesimees! Hea Kaja! Sa oma väga sisulises ettekandes tegelikult juba viitasid sellele, kui ohtlik meie enda ajaloos on olnud see, kui võimuriigi episoodist tõusetuvad rahvusvahelises poliitikas olukorrad, mis võivad meile saatuslikuks saada. Alles mõned päevad tagasi siinsamas me ju nägime, kuidas õigusriik Soome lahendab olukorra, kui tõsisesse usalduskriisi on sattunud üks minister, kõnealusel juhul siis riigi peaminister. See lahendati ilma mingisuguse suurema kakluseta, viisil, kus peaminister astus tagasi. Meil Eestis on tegelikult viimased kuud olnud suur hämamine sellesama meie peaministri suust päris olulistes küsimustes, milles on ka seos korruptsiooniga tunnetatav. Aga mingitki vastutust selle eest võtta ei soovita. Ehk sa saaksid natukene laiendada, kui ohtlik võiks praeguses maailmas olla see, kui Eesti tõepoolest taanduks lõplikult võimuriiki.

10:40 Kaja Kallas
Aitäh! Esiteks, ma tahaks ka korraks seda Soome asja kommenteerida ja natukene siduda seda eelmise küsimusega. See praegune lõhe, ma arvan, on tekkinud ka väga palju sellest, et tegelikult valimiste tulemust ei arvestatud valitsuse moodustamisel. Kui Soome valimistel võitis praegune peaministri partei 0,2%-ga, siis keegi ei vaidlustanud tema õigust moodustada valitsus. Meil aga valimiste tulemust tegelikult ei aktsepteeritud, sellest tekkiski see lõhe, et osa valijaskonda jäeti nii toorelt kõrvale oma võimu nimel.
Nüüd, milleni see siis Eestis viia võib? Neid võimuriike maailmas on. Kui me võtame enda lähedalt, siis ühes sellises – Nõukogude Liidus – me oleme ju olnud. Ja me teame – enamik meist, ma arvan, mäletab seda aega –, kuidas seal see riik toimis, kuidas otsuseid tehti ja kuidas inimestega arvestati. Kõike tehti ju sellest lähtuvalt, et võim püsiks. Ja me ise ajaloost teame, nagu ma ka tõin näite selle 1934. aasta

õigusriigi pööramisest võimuriigiks, et tegelikult ühiskond suures osas tasalülitati ja seetõttu ei olnud ka mingit parlamentaarset kontrolli nende otsuste üle, mida võimulolijad tegid. Ja nagu ma ka ütlesin – ajalooküsimuste üle võime arutada mingis teises formaadis –, eks see on vaieldav, kas iseseisvuse äraandmise otsust või allaandmise otsust oleks saanud teha, kui oleks olnud parlamentaarne kontroll. Nii et kokku võttes, ütleme, väga traagiline stsenaarium. Traagilist stsenaariumit me oleme ise näinud oma riigis, aga võime vaadata lähemalt ka Euroopa Liidus Ungarit ja Poolat, kes tegelikult liiguvad ka võimuriigi poole või juba on suures osas võimuriigid, mis see neile riikidele tegelikult kaasa toob ja mis see nende riikide heaolule, nende inimeste heaolule toob. Nii et neid ohtlikke näiteid on, millest me peaksime õppima.

10:43 Aseesimees Siim Kallas
Taavi Rõivas, palun järgmine küsimus!

10:43 Taavi Rõivas
Aitäh, austatud Riigikogu aseesimees! Hea ettekandja! No siin EKRE esindajate küsimustest on näha, et nad ei saa absoluutselt aru, millest jutt käib. Ja pole ka ime, sellepärast, et nende esimees ütles ju siinsamas saalis, et neil ongi teistsugune arusaam Eesti õigusriigist. See meenutab, ütleme, väga detailselt ühe teise erakonna toonast esimeest Edgar Savisaart – umbes viis aastat tagasi –, kes samuti, täpselt nii nagu Helme praegu, asetas iseenda ja oma erakonna Eesti õigussüsteemist väljapoole. Me kõik teame, millega see lõppes. Kahju on sellest, et Eesti poliitika on aastal 2019 muutunud üha sagenevateks rünnakuteks ametnikkonna ja laiemalt Eesti riikluse vastu, ja mul on väga kahju, et see toimub ka nende erakondade toel, kellel on tegelikult Eesti ehitamises märkimisväärne roll, sh loomulikult Isamaa. Minu küsimus on: kas tegemist on ühe erakonna sellise karistamatuse ja vastutamatuse tunde ja sellest tuleneva laamendamisega või lasub ikkagi kogu valitsusel vastutus selle eest?

10:44 Kaja Kallas
Aitäh! Eestis on koalitsioonivalitsused. Kellelgi ei ole ainuvõimu, ei ole seni keegi ka taotlenud ainuvõimu, mis tähendab seda, et alati saad sa valitseda koos teiste erakondadega. Ma arvan, et see on andnud päris palju kindlust selles, et ükski erakond justkui ei saaks üksinda panna midagi toime või võtta vastu selliseid otsuseid, mis on ühiskonnale tervikuna kahjulikud. Nii et, jah, vastuseks sinu küsimusele: need, kellel on väga selge arusaam, teistsugune arusaam õigusriigist, saavad õigusriiki lammutada ainult seetõttu, et seda lubavad need erakonnad, kellega nad koos on koalitsioonis ja kes justkui jagavad neid õigusriigi põhimõtteid, mida Eesti on siiani oluliseks pidanud. Nende toel see õigusriigi lammutamine paraku käib. Nii et ma vaatan, jah, eelkõige Isamaa liikmete otsa – see vastutus lasub teil.

10:45 Aseesimees Siim Kallas
Üks küsimus veel. Maris Lauri, palun!

10:45 Maris Lauri
Aitäh, lugupeetud Riigikogu aseesimees! Hea ettekandja! Sa loetlesid neid juhtumeid, millest on avalikkuses palju räägitud: vaieldavad rünnakud ametnike, erinevate ametite pidajate, ühiskonnagruppide vastu. Aga tegelikult, kui me vaatame ametikohtade või tegutsemise põhjal, siis on ju terve hulk rünnakuid, mida avalikkus ei tea ja millest sa kuuled siis, kui inimesed neist sulle räägivad. On erinevad põhjused, miks need inimesed avalikkuse ette ei tule, sh hirm, et nad jäävad töökohast ilma või et neid hakatakse avalikult ahistama päris koledal moel. Mida hakata peale nende väikeste füüreritega, kes tunnevad praegu ennast täiesti karistamatult, ilmselt ka selle tõttu, et riigi kõrgemal tasemel on käitumine läinud käest ära?

10:46 Kaja Kallas
Aitäh! See on keeruline küsimus. Öeldakse, et kala hakkab mädanema peast. See, kuidas riigi kõrgemal tasandil näidatakse eeskuju, kandub paratamatult ka allapoole, kui eeskuju on selline, et need, kelle käes on võim, võivad teha mida iganes. Me teame seda Lüganuse valla koolidirektori vallandamise

kaasust. Seesama vallavanem ilma õiguslike põhjendusteta tegelikult viitab ju täpselt samadele ütlustele, mida peaminister on kasutanud: reeglid küll justkui ei luba sellistel alustel vallandada, aga me taastame töörahu jne. Minu meelest saab seda teha eelkõige ikkagi nii, et eeskuju ülevalt poolt ei ole selline, mis tõmbab kaasa kõiki madalamaid ametnikke, otsustajaid ja ühiskonda tervikuna. Mina julgustaksin siiski inimesi mitte olema vait ja rääkima nendest asjadest. Kui neid kaasuseid on rohkem ja kui seda tuuakse rohkem avalikkuse ette, siis ehk ühiskond seda üldiselt ei aktsepteeri ja astub nõrgemate kaitseks välja.

10:48 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh! Esimese ettekande pidamiseks ja selle kohta küsimuste esitamiseks mõeldud aeg on läbi. Aitäh ettekandjale! Nüüd me palume siia kõnetooli Eesti Advokatuuri esimehe Jaanus Tehveri, kellel on ka võimalik pidada ettekanne kuni 20 minutit ja seejärel vastata küsimustele samuti kuni 20 minutit. Palun!

10:49 Eesti Advokatuuri esimees Jaanus Tehver

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Head külalised! Mul on suur au seista täna teie ees ja avaldada oma mõtteid oluliselt tähtsas riiklikus küsimuses. Minu nimi on Jaanus Tehver, olen Eesti Advokatuuri esimees, olen tegutsenud advokaadina veidi üle 20 aasta ja perioodil 2010–2014 olnud ühiskondlikus korras tegev ka vabaühenduse Korruptsioonivaba Eesti juhina. Oma ametist tulenevalt ja ka lihtsalt Eesti Vabariigi kodanikuna on õigusriigi käekäik olnud mulle väga oluline ja nii on see ka täna.
Eelmisel aastal me tähistasime Eesti Vabariigi 100. sünnipäeva, tuleval aastal saab 100-aastaseks meie riigi põhiseaduslik kord – 21. detsembril 1920 jõustus Eesti Vabariigi esimene põhiseadus. Käesoleval aastal tähistas 100. sünnipäeva ka Eesti Advokatuur. Advokaadid andsid kaaluka panuse Eesti riigi loomisse ning meil on olnud läbi kogu meie riigi ajaloo tähtis roll õigusriigi põhimõtete kaitsmisel. Ma tahan siinkohal toonitada, et see kehtib ka Nõukogude okupatsiooni kohta, kui advokaadid seisid inimeste õiguste eest niivõrd, kuivõrd tollane riigikord seda võimaldas. Mõneti võib tunduda kummaline, et sellel juubeliperioodil ja ühtlasi ajal, mil meie endi silme all on kestnud pikim rahu- ning põhiseadusliku korra kehtimise ja arendamise periood meie riigi ajaloos, on nii poliitikas kui ka üldiselt ühiskondlikes debattides tõusetunud küsimus sellest, kas õigusriik on ohus või ei ole ohus. Siinsamas saalis toimus veidi enam kui aasta eest ka olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Vabadusele, õiglusele ja õigusele rajatud riik" arutelu. Parteipoliitiline situatsioon võrreldes tolle eelmise samas formaadis selle teema üle arutamisega on praegu küll mõnevõrra teistsugune, aga minu kui õiguskorra eest seisja – kui nii võib nimetada – vaates sellel muutusel suuremat tähtsust ei ole.
Nüüd ma peatun natuke ka küsimusel, mis põhimõtteliselt tekkis juba eelnenud debati käigus, mille pärast me õieti peame selle teemaga praegu tegelema. Miks see on äkki muutunud nii oluliseks? Ma tahan kõigepealt anda sellele teemale veidi laiema konteksti ja selgitada, et minu arvates ei ole õigusriigi problemaatika ja selle tõstatamine pelk vahend võitluses erakondade vahel või koalitsiooni-opositsiooni teljel. See küsimus ei ole kõrgendatud tähelepanu pälvinud sugugi mitte ainult Eestis. Ühesõnaga, see, millega me siin tegeleme, ja olukord, mille üle me mõtiskleme, on palju laiem. Laialdaselt ja kõigile teile on ilmselt teada viimase paari aasta selleteemalised algatused Euroopa Komisjonis ja Euroopa Parlamendis, mis on konkreetselt suunatud õigusriigi põhimõtete tugevdamisele Euroopa Liidus. Meile on võib-olla veidi vähem teada, et debatte õigusriigi olukorrast on peetud ka teiste Euroopa Liidu liikmesriikide parlamentides umbes analoogses vormis, nagu see siin täna toimub, näiteks Prantsusmaal, Belgias ja Hollandis käesoleval aastal. Väiteid, et õigusriik on ohus, ei kõla mitte ainult Eestist ja mitte ainult Ungarist ja Poolast, vaid neid tuleb ka teistest riikidest, sh sellistest, kellelt me seda võib-olla ei oota. Viimane näide, mis mulle meelde tuleb, on just eelmisel nädalal Soomes tõstatunud küsimus välisministri tegevusest sealses välisministeeriumis, kus üks teenistusest vabastatud kõrge ametnik reageeris toimunule avaldusega, et tema arvates see, mida välisminister selles situatsioonis tegi, lõi ministeeriumis hirmuõhkkonna ja seadis seeläbi ohtu õigusriigi põhimõtted. Ühesõnaga, ma tahan öelda seda, et põhjused õigusriigi käekäigu üle arutada on laiemad ja sellised probleemid ei pruugi sugugi piirduda nende riikidega, mis on olnud rahvusvahelise kriitilise tähelepanu all. Me ei pea ennast selles kuidagi eriliselt esile tõstma, see on natuke globaalsem tendents.
Ma ei soovi siin sellesse globaalsesse debatti kalduda ega hakata pidama teoreetilisi arutelusid selle üle, millest kõigest on põhjustatud need tendentsid maailmas. Samamoodi ma ei taha praegu – ja ma võtan sellega teatava riski – kulutada aega selle defineerimisele, mis asi on õigusriik või mis asjad on õigusriigi põhimõtted. Ma olen veendunud, et kui me jätame mingisugused sõnastuslikud nüansid kõrvale, siis

tegelikult teil kõigil, head rahvasaadikud, on olemas võrdlemisi ühtne arusaam sellest, mis asi on õigusriik, mis on õigusriigi põhimõtete sisu ja tähendus. Kui keegi soovib hakata neid täpsemalt mõtestama või sõnastama, siis sellekohased autoriteetsed allikad on väga lihtsasti kättesaadavad, nii et sellele ei ole vaja praegu aega kulutada. Ma püüan jääda konkreetseks ja vastata küsimusele, kas õigusriik Eestis on ohus või ei ole.
Sellele küsimusele vastamist alustan konstateeringuga, et minu arvates õigusriigi põhialused Eestis seisavad kindlalt. Meil on vahetult seljataga 30-aastane katkematu demokraatlik traditsioon. Põhiseaduse, õiguskorra aluste ja riiklike institutsioonide loomisest on möödunud inimpõlv. Selle kestel on meid kõiki nende põhiseadusesse kinnistatud väärtuste vaimus edasi arendatud ja tugevdatud. Ma julgen öelda, et õigusriigi põhimõtted on saanud osaks meie kultuurist ja identiteedist. See fakt iseenesest on kõige parem garantii, et need põhimõtted jäävad ka kestma. Teisalt on aga nii, soovin toonitada, et õigusriik – samamoodi nagu demokraatia, rahu või vabadus – ei ole midagi iseenesest ja loomulikult garanteeritut. Selleks, et õigusriik saaks eksisteerida ning ka demokraatia ja vabadus saaksid toimida, on meil kõigil vaja ühiskonna usku ja usaldust, ühtlasi pingutust. Nüüd, kui ma hakkan rääkima ohtudest õigusriigile, siis ma tahangi teha seda nende eelduste võtmes: usk, usaldus ja pingutus. Täiesti ilmselgelt ei saaks õigusriiki olemas olla, kui sellel puuduks rahva toetus. See rahva toetus saab omakorda rajaneda vaid sellel, et ühiskond üldiselt usub õigusriigi põhimõtetesse ja usaldab, et asjasse puutuvad institutsioonid samamoodi järgivad neid põhimõtteid ja toimivad normaalselt.
Kuigi ma äsja väitsin, et õigusriigi ideed on saanud osaks meie kultuurist ja identiteedist, ei tähenda see tõsiasi paraku iseenesest seda, et see usk ja usaldus, millest ma räägin, jääb igaveseks ajaks kindlasti eksisteerima. Usaldamatuse õhutamine läbi konfliktide otsimise ning nende võimendamise tänapäeva meediavahendite ja viiside kaudu on ühiskonnas laiem probleem, aga see ei jäta kindlasti mõjutamata ka õigusriigi toimimise eeldusi. Lihtsalt mingisugusest tähelepanu otsimisest või ka lihtlabasemast mõtlematusest välja öeldud loosung, millele on võimalik koondada tänapäeva üldises infotulvas järjest ahenev tähelepanuvõime, ei saa kunagi iseenesest ühtegi probleemi lahendada, küll aga saab selle loosungiga teha väga suurt kahju või tekitada probleeme. Ma ei taha siinkohal teadlikult hakata tooma mingisuguseid konkreetseid näiteid. Nende näidetega, tänase debati vahetute ajenditega on minu arust niimoodi, et eraldi võetuna ei vääri neist ükski seda, et me nimetame seda ohuilminguks õigusriigile. See kõik on tühi-tähi, ütleme, niimoodi eraldi võetuna. Milles on aga põhimõtteline probleem? Kui riigijuhtimise ehk ühiskonna vaates eeskuju ja suunanäitaja tasandil seatakse ühelt poolt õigusriigi põhimõtete toimimine kahtluse alla, teiselt poolt aga paisutatakse sellelsamal tasandil mingisuguseid üksikuid väljaütlemisi, otsuseid või tegusid – millel võib olla väga erinev taust – õigusriiki eitavateks või ohustavateks, siis selline retoorika paratamatult kahandab rahva usku ja usaldust sellesse, et õigusriik on vajalik, toimiv ja kaitsmist väärt. Tähendab, minu isikliku veendumuse järgi sellest hetkest, kus seda usaldust ja usku rahval enam üldse ei ole, oleme me ikka veel väga kaugel. Aga maailmaajalooline kogemus ütleb seda, et see hetk võib hästi ootamatult saabuda. Ja kui see saabub, siis endise olukorra, mida me peaksime iseenesestmõistetavalt normaalseks, taastamine on väga-väga keeruline.
Nüüd ma jõuan pingutamise juurde. Pingutustest. Mis ma tahan öelda? Õigusriigi põhimõtete järgimine ei ole lihtne. Tähendab, nii seadusandlikud kui ka õigusemõistmise menetlused võtavad aega ja neisse tuleb panustada ressursse, muidu nad lihtsalt ei toimi. Aeg, inimesed, raha ja kõik muud ressursid, miks mitte nimetada siinkohal ka kannatust – neid on alati puudu. Ressurssi on vähe, seda sõna otseses mõttes alati napib. Sellepärast eksisteerib alati ka ahvatlus jätta see etteantud raske ja keeruline rada kõrvale ning otsida mingi lihtne ja kiire otsetee – see kujuteldav otsetee, mis annab mingisuguse soovitud tulemuse. See on nii inimlik. Ma tahan öelda seda, et riigi juhtimise ja valitsemise tasandil on sellel otseteel veel see fenomen, et seda saab õigustada kasutades apelleerimist rahva tahtele, valimistel saadud mandaadile, koalitsioonilepingule või mingisugusele muule kõrgemale teadmisele või eesmärgile. Selline argument on alati n-ö tööriistakastis olemas ja seda suurem on oht seda kasutada. Ma tahan toonitada, et seesuguste otseteede otsimine ja kasutamine on väga ohtlik. Protsess selles kõige põhimõttelisemas tähenduses ja selle reeglite järgimine nii seadusloomes, täitevvõimu teostamises kui ka õigusemõistmises ei ole mitte arengu ja tulemuse saavutamise takistus – kuigi see aeg-ajalt võib nii näida –, vaid vastupidi, see on parim siiani ennast praktikas tõestanud meede selleks, et saavutada ühiskonnale nii eluliselt vajalik huvide tasakaalustamine, optimaalne lahendus ja vigade vältimine. Poliitikat saab ellu viia ka õigusriigis toimivate institutsioonide kaudu, nende pädevuse piires ja vastavaid reegleid järgides. See ei tähenda sugugi seda, et sellises olukorras valitsemist kontrollib

rahvaesindajate asemel mingisugune süvariik või ametnike vandenõu. Kui me sellest endale aru anname, siis – ma väidan – meie õigusriik tervikuna ohus ei ole.
Nüüd ma soovin põgusalt peatuda ka kitsamal teemal, mis on õiguskaitsesüsteemi – politsei, prokuratuur, kohtud ja nende kõrval minu arvates olulisena ka advokatuur – hetkeseis ja käekäik. Julgen väita, et üldiselt see süsteem toimib, st süsteemis tervikuna ei esine midagi sellist, mis annaks põhjust rääkida ohust õigusriigile. Mina väidan, et nii prokuratuur kui ka kohtud on seadusandlikust ja täitevvõimust sellisel määral sõltumatud, et meil ei algatata ega menetleta mingisuguseid poliitilisi või muudest õigusvälistest ajenditest tingitud uurimisi või kohtuasju. Õigusemõistmise efektiivsusnäitajate poolest teiste riikidega võrdluses, eelkõige menetluste kiiruse näitajate poolest oleme me Euroopas esirinnas. Meil on selles mõttes põhjust uhke olla. Kohtute sõltumatus on üldiselt Eestis kõigi rahvusvaheliste indikaatorite järgi samuti väga hästi tagatud. Kõik see, mida ma ütlen, ei tähenda loomulikult seda, et meil ei olegi mingeid tõsiseid probleeme ja me peaksime selles süsteemis toimuvaga ilma reservatsioonideta rahul olema. Vaatamata sellele, et meil on suuri jõupingutusi rakendatud ja ka edusamme saavutatud, on ebamõistlikult pikad menetlusajad nii kriminaalmenetluses, tsiviilasjades, kohtueelses menetluses kui ka kohtus probleem. Selliseid asju tuleb ette ja see on tegelikult lubamatu. Ma tahan toonitada seda, et minu arvates on suurenev murekoht see, et menetluse efektiivsusele – ja eelkõige vaadatakse efektiivsust meil sellises kitsas kuluefektiivsuse võtmes, see tähendab, et võimalikult väikeste kuludega ja võimalikult kiiresti tuleb saavutada tulemus, mis on iseenesest ka näitajana adekvaatne – tuleks õiguskaitsesüsteemis eelistada teist näitajat ja see on menetluste tulemi kvaliteet. Mulle näib, et praegu me oleme jõudnud või jõudmas sellisesse situatsiooni, kus õiguskaitsesüsteemile eraldatavad ressursid – nii inimeste kui ka rahaliste vahendite tähenduses – ei ole piisavad tulemaks toime kõigi nende ülesannetega, mis nendele institutsioonidele on kehtiva õigusega pandud. Ressursid on alati piiratud, aga nende piiratud ressursside tingimustes ei saa protsesside optimeerimisega lõpmatult efektiivsust tõsta niimoodi, et kvaliteet ei kannataks. Põhimõtteliselt tuleb juba lähemas tulevikus ka siin saalis teie igapäevast tööd tehes hakata kaaluma seda, kas õiguskaitsesüsteemi parema toimimise saavutamiseks tuleb sinna suunata lisavahendeid või alternatiivina piirata neid funktsioone, mille täitmist nendelt institutsioonidelt eeldatakse. Ma tahan öelda, et mõlemad alternatiivid on põhimõtteliselt võimalikud ja ka niimoodi, et õigusriigi põhimõtted ei kannata, siin tuleb lihtsalt teha mingisugune kaalutletud valik.
Lugupeetud Riigikogu liikmed! Lõpetuseks soovin teile öelda, et minu arvates õigusriik Eestis ohus ei ole. Palun uskuge selle toimimisse! Usaldage selle reegleid ja institutsioone. Seadusandjana on teie võimuses õigusriigi põhimõtteid veelgi kindlustada ja, uskuge mind, see teenib pikas perspektiivis nii koalitsiooni kui ka opositsiooni, kõigi poliitiliste jõudude, meie kõigi huve. Reegleid ja institutsioone saab arendada ja paremaks muuta, kuid selleks ei piisa ainult loosungitest. Kompleksete probleemidega tulebki tegelda kompleksselt, see on keeruline, aga mingisugust lihtsat lahendust tõenäoliselt ei ole. Pingutagem, tehkem sisulist tööd ja see tasub ennast ära. Aitäh!

11:09 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh ettekandjale! Jätkame küsimustega. Jüri Jaanson, palun!

11:09 Jüri Jaanson

Aitäh, austatud istungi juhataja! Hea ettekandja, suur tänu teile sellise filosoofilise süvenemise eest! Ja aitäh ka selle eest, et te mainisite, et õigusriigi järgimine ei ole lihtne, aga samas ka seda, et õigusriik teie arvates siin ohus ei ole. Mul on hea meel seda kuulda. Ma ei ole aga kindel teie arusaamas, et me siin saalis saame ühtmoodi aru, mida õigusriik endast kujutab. Eks ta on ikkagi tervikpilt seadustest, tavadest, käitumiskultuurist, aga ka usust. Ja üks probleem võib olla seaduste puudulikkus või mitte kõikehõlmavus. See tihtipeale ongi protestide, kibestumise ja kõige selle allikaks. Siit ma küsingi: kui vaadata tervikpilti sellest õigusriigist, kuhu poole ta teie arvates pigem liigub? Või mis kandist teda kõige enam tuleks parandada?

11:10 Eesti Advokatuuri esimees Jaanus Tehver

Tänan küsimuse eest! Iseenesest loomulikult väga asjakohane, aga sellele küsimusele ei ole sugugi lihtne vastata. Selles mõttes, et panna nüüd paika mingisugune üks või kaks selget prioriteeti ja öelda, et kui me nendega tegeleme, siis me liigume kindlasti õiges suunas – ma ei ole kindel, kas see on üldse võimalik. Nüüd, kui me räägime seadustest või sellest, millega Riigikogu tegeleb, kitsas tähenduses, siis

üks probleem, mis on oluline ja on ka õigusriikluse probleem laiemalt, millest teile on ka kindasti väga palju räägitud – ja ma olen nende seisukohtadega nõus –, on see, et regulatiivne koormus ühiskonnale on jõudnud suhteliselt kriitilise piirini. Ma ei pea siin silmas mitte kitsalt õigusnormide arvu – see on kogu aeg suurenenud, statistikud võivad tuua konkreetseid näiteid –, vaid ma räägin pigem kvalitatiivsest näitajast. Ehk õigusnormide hulk ja ka nende kvaliteet kokku on muutunud selliseks, et piltlikult öeldes tavalise inimese ja tavalise ettevõtja seisukohalt teha oma igapäevaseid toimetusi nii, et sa ühtegi normi ei riku, muutub juba suhteliselt komplitseerituks.
See on ühiskonnas tõsine probleem, millega seadusandja peab tegelema, sest kui sellega ei tegeleta, siis on sellel oma tagajärjed. Sellisel juhul, kus kõikide normide järgimine ei ole põhimõtteliselt võimalik, saab ainus resultaat olla see, et norme hakatakse täitma valikuliselt ja kohaldama ka valikuliselt. Ja see on juba põhimõtteliselt asi, mis õigusriigi põhimõtetega mitte kuidagi kokku ei käi.
Aga kuidas tõsta kehtiva õiguse kvaliteeti ja vähendada seeläbi ühiskonnale langevat regulatiivset koormust? On kindlasti veel palju asju, mida saab Riigikogu tasandil ära teha. Aga ühe asjana, kui ma pean midagi esile tooma, tooksin just nimelt püüde toetada usaldust ja selle suurenemist ühiskonnas. Meil ikkagi on õigusriik olemas ja tasub sellesse panustada. Ärme lööme käega! Ärme kanname seda maha ega kutsu üles mingisugusele, kuidas ma nüüd ütlen, kõikehõlmavale restardile, mis sisuliselt ütleb, et kõik, mis meil oli, on nüüd täiega ära unustatud. See ei ole õige tee. Meil on täiesti võimalik praegust olukorda parandada eelkõige läbi selle, et me teadvustame usalduse vajalikkust.

11:13 Aseesimees Siim Kallas
Helle-Moonika Helme, palun!

11:13 Helle-Moonika Helme
Aitäh, istungi juhataja! Aitäh, lugupeetud ettekandja! Ma väga tänan selle tasakaaluka ettekande eest täna algatatud teema kontekstis. Aga mul on teile hästi konkreetne küsimus kui advokatuuri esimehele, kes te esindate seega kindlasti ka ühte õigusriigi alustala. Öelge lihtsalt lühike vastus. Kui prokurör sunnib menetluse käigus tunnistajat andma valeütlusi vastutasuks oportuniteedi eest, siis kas see on teie arvates õiguriigis kuritegu või ei ole?

11:14 Eesti Advokatuuri esimees Jaanus Tehver
Kui prokurör sellist sundi rakendab, siis jah, see on kuritegu.

11:14 Aseesimees Siim Kallas
Urmas Espenberg, palun teine küsimus!

11:14 Urmas Espenberg
Aitäh, istungi juhataja! Aitäh, hea ettekandja! Mainisite õigesti, et kohtumenetluste kiirus on päris hea. Võib-olla selle tõttu kannatab natuke kvaliteet. Näiteks Indias tuleb mõnikord 400 aastat oodata kohtuotsust. Aga mul on konkreetne küsimus, kuigi te ütlesite, et üksikjuhtumid ei oma tähtsust. Nimelt, Mary Krossi juhtum, ilmne valetamine, mis sattus ka valimiste-eelsele ajale ja võis mõjutada valimiste tulemusi, lõpetati suhteliselt neutraalselt. Milline on teie seisukoht?

11:15 Eesti Advokatuuri esimees Jaanus Tehver
Jah, ma ütlen ainult kaks väga lühikest märkust selle kohta. Esiteks, igasuguste seisukohtade väljendamisel konkreetsete kaasuste üle, millega ma ise ei ole tegelenud, olen ma äärmiselt ettevaatlik, et mina tegelikult ei tea, mis need faktid olid. Ma olen seetõttu hinnangute andmisel reserveeritud. Aga teie küsimusele otse vastates: kui ma vaatan seda kaasust nende faktide pinnalt, mida on ajakirjanduses kajastatud, siis otsust sellel alusel see menetlus lõpetada mina ei mõista.

11:16 Aseesimees Siim Kallas
Urmas Reitelmann, palun!

11:16 Urmas Reitelmann

Aitäh, austatud istungi juhataja! Lugupeetud ettekandja! Mul on kolleegi küsimusele mõnevõrra jätkuküsimus. Te viitasite oma väga heas ettekandes usaldusele õigusriigi vastu. Meil on siin eelmisest aastast, lähiminevikust väga palju näiteid. Üks on seesama Mary Krossi kaasus. Samuti siinsamas lossi ees märatses üks inimene meeleavaldusel, jäi täiesti karistuseta, karistada said aga inimesed, kes teda peatada püüdsid. Sotsialistist roolijoodik jäi vahele kriminaalses joobes, prokurör lõpetas tema vastu menetluse, inimene pääses täiesti puhaste paberitega, samas kui jääknähtudega vahele jäänud inimene saab karistada ja tema nimi läheb karistusregistrisse. Öelge palun, kas me ikkagi võime väita, et prokuratuur ja kohtud on poliitiliselt sõltumatud ja lausa iga päev suurendavad usaldust õigusriigi vastu!

11:17 Eesti Advokatuuri esimees Jaanus Tehver

Aitäh küsimuse eest! Ma vastaks sellele niimoodi. Kõigist neid juhtumitest, mida te nimetasite, ja nendes asjades tulnud lahenditest ei pea ma ühtegi mingisuguse n-ö poliitilise kallutatuse ilminguks. Tähendab, seda, et õiguskaitsesüsteem – on see prokuratuur või kohus – teeb mingisuguseid otsuseid, mis näiteks minule või teile või ühiskonnale laiemalt on põhimõtteliselt vastuvõetamatud, võib seletada väga mitmesuguste põhjustega. Minu isiklik veendumus on see, et poliitiline kallutatus Eestis neid otsuseid peaaegu üldse ei mõjuta. Asjaolud, mis võivad mõjutada selliseid otsuseid, on hoolimatus, rumalus, ajapuudus – mis tahes. Ühesõnaga, mingisugused sellised hästi praktilised probleemid, mille olemasolu me ei saa eitada.

Mis ma tahan öelda, on see: ükski süsteem ei ole selles mõttes lollikindel, et vigade vältimine on garanteeritud ja absoluutne. Lõppkokkuvõttes on meil ka õiguskaitsesüsteemis inimesed, ja inimesed, nagu me kõik, üldjuhul tegutsevad oma parima arusaamise järgi ja tahtlikult vigu ei tee, aga aeg-ajalt ikka tulevad neil kas kogemata või ka mingisugustel teadmata kaalutlustel vead. Loomulikult sellised vead ei suurenda ühiskonna usaldust nende institutsioonide vastu. Aga minu üleskutse on lihtsalt anda endale aru, et üksikutest vigadest ei saa süsteemi toimimise põhialuseid ja nendega kaasnevaid väärtusi kahtluse alla seada.

Ma olen ka ise – ütlen sellise praktilise näite – enda igapäevases töös vaielnud mingisuguseid kaasusi mitmes kohtuastmes ja iga kord saanud mingi kohtulahendi, mida ma loen ja mõtlen, et kuidas see võimalik on, see ei ole normaalne. Aga lõpuks ma pean endale aru andma, et küsimus ei ole mitte selles, et see süsteem, kus ma seda vaidlust pean, ja see viis, kuidas neid otsuseid tehakse, oleks põhimõtteliselt vale. Lihtsalt selles konkreetses kaasuses minul kohut veenda ei õnnestunud. Järelikult pean mina parandama järgmine kord oma argumenti, ütleme nii. Ehk need üksikud negatiivsed ilmingud peavad meis pigem tekitama motivatsiooni suunata seda süsteemi veelgi ennast parandama, mitte lammutama seda laiali ja ütlema, et meil on vaja mingisugust teist ja paremat süsteemi.

11:20 Aseesimees Siim Kallas

Tiit Kala, palun!

11:20 Tiit Kala

Tänan, austatud istungi juhataja! Hea ettekandja! Teie esinemisest tuli välja niisugune väide, et õigusriigi esimene tingimus on rahva toetus, ja samas te panite kahtluse alla Poola kui õigusriigi staatuse. Minu teada on Poolas toimunud demokraatlikud valimised, valitsus on saanud enamuse toetuse. Kuidas neid väiteid nüüd kokku viia?

11:20 Eesti Advokatuuri esimees Jaanus Tehver

Tänan küsimuse eest! Jah, kindlasti, ütleme, politoloogid ja sotsioloogid oskaksid sellele paremini vastata, aga minu arusaam sellest probleemist on järgmine. Tähendab, iseenesest see tõsiasi, et mingisugune poliitiline lähenemine on saanud valimistel rahvalt mandaadi – kuni selleni välja, et ta on saanud ainumandaadi – ei anna mingisugust n-ö *carte-blanche*'i, blankovolitust deklareerida, et kõik, mida selle poliitilise mandaadi alusel tehakse, ühtib rahva tahtega. Need on siiski erinevad asjad. Ja ma tahaks öelda Poola kohta, et see on jällegi mõnes mõttes suuresti poliitiline vaidlus – kuigi tegelikult praegu ka õiguslik küsimus seoses Euroopa Liidu igasuguste eelarvemenetluste jms asjadega, jääb ta peamiselt ikkagi poliitiliseks. Minu sügav veendumus on see, et kohtureform Poolas, mis on nüüd vahetult ajendanud võtma seisukohta, et Poolas ei ole õigusriigi toimimisega kõik korras, ei ole kindlasti midagi sellist, millel on vaieldamatu rahva toetus. Loomulikult ma praegu niimoodi, kuidas ma ütlen,

argumenteerin lihtsalt oma arusaama pinnalt, sest võib-olla on kusagil Poolas tehtud ka mingisuguseid rahvaküsitlusi ja seal on sellele üksmeelne toetus, ehkki ma ei ole selles sugugi kindel. Aga vaadates seda, mis toimub tänavatel, kui rahvas tuleb kohtu kaitseks tänavale, tundub minule – ja ma olen n-ö meie süsteemis üles kasvanud – täiesti uskumatu, et midagi sellist toimub. Ega Poola ühiskond selles mõttes ei ole meist kuidagi väga teisiti arenenud. See on niivõrd pretsedenditu, et seal on see ka ühiskonna toetuse mõttes jõudnud tasemele, kus selle olemasolust minu arvates rääkida ei saa.

11:22 Aseesimees Siim Kallas
Jürgen Ligi, palun!

11:22 Jürgen Ligi
Aitäh! Härra Tehver! Mina ka ei mõista prokuratuuri otsust konkreetses kaasuses, aga ma austan tema õigust oma valik teha. Ma ei mõista ka, kus asub bakter ja kuidas ta paljuneb, aga ma austan toidujärelevalve õigust otsustada. Samamoodi ka tehnilise järelevalve õigust otsustada, kas radarid saavad töötada, kui tuulikud on konkreetsel kõrgusel. Keda mina ei usalda, on poliitik, kes ütleb, et ära tuleb muuta seadused, mis ei võimalda tal efektiivselt tegelda, tegutseda neis suundades, kus on sellised usaldussuhted või pädevussuhted, või ka et tuleb ära muuta, välja vahetada inimesed, kes on tal jalus ega järgi tema poliitilist suunda. Seepärast ma küsin, kas te olete minuga nõus nendes väidetes või nendes seisukohtades ja kas te jääte selle juurde, et täna peaks jääma kõlama eelkõige sõnum, et õigusriik ei ole ohus. Õigusriigi kirjutatud sätted ehk nii väga ei ole, aga siiski. Kas see on hea sõnum tänasest arutelust?

11:24 Eesti Advokatuuri esimees Jaanus Tehver
Aitäh küsimuse eest! Ma jään ikkagi endale kindlaks – ma olen võib-olla liiga jäärapäine, aga põhimõtteliselt oma põhisõnumi juurde jään –, et ka need asjad, millest te praegu rääkisite, vähemalt praegu veel ei kvalifitseeru minu arvates ohuks õigusriigile. See retoorika sellest, kuidas, kui mingisugune seadus takistab poliitika elluviimist, tuleb see seadus ära muuta, ja kui ametnikkond takistab poliitika elluviimist, tuleb sellest ametnikkonnast vabaneda, ei ole minu arusaamise järgi õigusriigi põhimõtetega kooskõlas, loomulikult. Aga ma tahan öelda seda, et minu vaates lihtsalt – ma olen kõrvalseisja – see retoorika näibki suuresti olevat ei midagi enamat kui retoorika. Ma sügavalt usun, et sellise lähenemise praktikas rakendamine ei muutu Eestis valdavaks ja need üksikud juhtumid, kus seda tehakse, saavad ka lõppkokkuvõttes õigusriigile kohase lahenduse. Piltlikult öeldes, kui keegi on ilma õigusliku aluseta oma ametist lahti lastud, siis lõplik sõna jääb kohtule. Ja selles võtmes ma usun, et meil õigusriik on olemas ja n-ö silub need probleemid ära.
Ühesõnaga, ma tahan öelda, et kindlasti see, millele te viitasite, ei ole minu arvates õigusriigi põhimõtetega ühitatav, aga see ei kvalifitseeru ka kvalitatiivselt sellise raskusastmega probleemiks, et ma nimetaks seda ohuks õigusriigile. See on lihtsalt, kuidas öelda, kohatu käitumine. Aga veel kord: õigusriigi tugevust näitabki see, kas sellise lähenemisega hakataksegi lõpuks riiki juhtima või tehakse ikkagi läbi nendesamade protsesside ja institutsioonide, mille olulisust ma toonitasin, ka nende retooriliste väidete esitajatele lõpuks selgeks, et kuulge, nii need asjad ei käi.

11:26 Aseesimees Siim Kallas
Raimond Kaljulaid, palun järgmine küsimus!

11:26 Raimond Kaljulaid
Suur aitäh! Kõigepealt suur tänu selle ettekande ja nende küsimuste vastuste eest! Väga sisuline, aitäh! Mul on selline küsimus: kui me nüüd korra mõtleme edasi – te ütlete, et te ei näe praegu teravat ohtu – ja kujutame ette, et valitsust juhtiv erakond nimetab lähiaastatel näiteks Riigikohtu esimeheks mõne oma juhtivatest poliitikutest, rahvusringhäälingut juhtima mõne oma juhtivatest poliitikutest, Eesti Panka juhtima sellesama erakonna poliitikud, siis kas see oleks midagi sellist, mis teie arvates võiks vähendada kriitilise piirini ka ühiskonna usku nende institutsioonide omavahelisse vastastikusesse sõltumatusesse? Kui neid juhivad inimesed, keda seob aastate, võib-olla isegi pikema perioodi jooksul koos tehtud töö ühe maailmavaate elluviimise nimel jne.

11:27 Eesti Advokatuuri esimees Jaanus Tehver

Aitäh! See on ka küsimus, millele on niimoodi lühidalt raske vastata, et ühtepidi, hästi konkreetne olles, loomulikult olukord, kus eelkõige näiteks kohtuvõimu sõltumatus põhimõtteliselt kaob läbi selle, et ametikohad selles institutsioonis täidetakse ainult poliitiliste eelistuste järgi, oleks õigusriigi kriis, analoogne sellega, mis mõnes üksikus Euroopa riigis praegu toimub. Aga ma teeksin siin sellise väikese reservatsiooni, et maailmavaade ja see, kas mingi konkreetne persoon on kunagi oma maailmavaatelisi seisukohti väljendanud ka kuuludes mingisuguse erakonna ridadesse jne, ei ole iseenesest asjaolu, mis ütleb, et tingimata, kui ta kuhugi ametikohale nimetatakse, on see sellepärast kahjulik, et ta hakkab seal esindama sedasama maailmavaadet, ajama partei asja. See ei tarvitse nii olla. Ühesõnaga, mida ma kindlasti soovin, et kunagi ei juhtuks – ja ma loodan, et ei juhtu, sest Eesti seadused selle tagavad –, on see, et kui meil siit Riigikogu saalist midagi põhimõtteliselt uut ei tule, siis see ka nii jääb. Mingisugust kohtute mehitamist poliitilisel eelistusel rajaneva valiku kaudu ei tohi olla.

11:29 Aseesimees Siim Kallas

Aitäh! Aeg ettekandeks on täis ja aeg küsimustele vastamiseks on täis. Täname ettekandjat ja küsijaid huvitava väitluse eest. Ma palun siia pulti endise riigiprokuröri ja Ühingu Korruptsioonivaba Eesti juhatuse liikme Steven-Hristo Evestuse, kellel on samuti ettekandeks aega 20 minutit.

11:30 Endine riigiprokurör Steven-Hristo Evestus

Tere, lugupeetud Riigikogu liikmed! Ka minul on au olla siin täna teie ees ja rääkida kaasa sellel olulisel teemal, mis on õigusriigi võimalik ohus olemine. Mind juba tutvustati ja mainiti ära, et minu endine tegevus möödus õiguskaitseasutuses. Olen töötanud 16 aastat prokurörina, nendest viimaste aastate jooksul mitmete mahukate korruptsiooniasjade prokurörina, ning näinud hiljuti sisuliselt seda, kuidas tänapäeval õiguskaitse ja õigusemõistmine meie riigis toimub. Täna olen ma teie ees aga sootuks teises rollis, esindan kodanikuühendust Korruptsioonivaba Eesti. Tuleb nentida fakti, et õigusriigis on oma kindel koht ka mittetulundussektoril, selle esindajatel just selleks, et aktiivselt kaasa rääkida riigijuhtimist puudutavates küsimustes. Seetõttu ei ole kodanikuühiskonna esindajate puhul sugugi tegemist tüüpidega, kes üritavad lõigata mingit kasu või kuulsust parajasti avalikkuse ees olevate valuteemadega. Korruptsioonivaba Eesti ühendusena on kahjuks olnud viimastel kuudel pildis üsna tihti. Siit jõuamegi meie tänase päevateemani, mis on õigusriik ja selle toimimine. Kuidas mina saan aru õigusriigist? Ma saan õigusriigist aru selliselt, et tegemist on riigiga, mille igapäevane tegevus ja toimimine põhineb seadustel. Ma aktsepteerin ka, et väga määravalt tuleb mängu poliitilis-maailmavaateline väärtushinnang, mis hakkab seda mõjutama. Millised siis meie Eesti õigusriigis on väärtused, mis vajavad jätkuvat kaitset? Eks need olegi meie igaühe põhiõigused. Eks see ole võimude lahusus, millest täna on juba kõneldud, ning loomulikult see, et kohtud tegutseksid sõltumatult, ja see, et haldus toimiks seaduste kohaselt. Ma rääkisin väärtushinnangutest ja äsja me kõnelesime siin – minu eelkõneleja vastas küsimustele – õigusriigi ohus olemisest. Julgen olla veidi kriitilisem selle koha pealt, mis puudutab küsimust, kas õigusriik on ohus. Ma arvan, et nii mitmedki eetilised aluspõhimõtted ja väärtushinnangud, mis on meil aidanud õigusriiki üles ehitada, on viimasel ajal sattunud löögi alla. Julgen väita ka seda, et nad on kõigutanud paljude kodanike usaldust süsteemi vastu ja selle vastu, kas nende isikute tegevus, kellele on antud õigus juhtida riiki, on alati seaduspärane ja järgib õigusriigi põhimõtteid. Ma tooksin ühe näite meie tegevustest, millesse on kaasatud ka ministrid ja Riigikogu korruptsioonivastane komisjon. Nimelt on Euroopa Nõukogu korruptsioonivastane riikide ühendus GRECO andnud Eestile juhised, mis tuleb täita järgmise aasta juunikuuks. Üks nendest on see, et ministrite ja nende poliitnõunike tegevused peavad olema läbipaistvad ehk need peavad rajanema eetikal ja üldiselt aktsepteeritud väärtushinnangutel.
Praegu oleme olukorras, kus me oleme pidanud kõik, riigi kodanikud sealjuures, olema kas osapoolteks või siis hinnanguandjateks situatsioonis, kus kõik on saanud täpsemalt teada, mida tähendab korruptsioonivastases seaduses lahti kirjutatud huvide konflikt või mida üldse tähendab korruptsioonioht. Ka mina ei hakka täna andma hinnanguid ühegi ministri ega tema nõuniku käitumisele. Aga loomulikult oleksin ma oodanud õigusriigis sisulisi hinnanguid – sisulisi hinnanguid nendelt, kes tegid otsuse näiteks ministeeriumist vabastatud ametniku suhtes. Tänases esimeses sõnavõtus kõlas ka üsna selgelt, millest meil puudu jääb – otsuste põhjendustena ei kuule me sisulisi selgitusi. Missugust kahju see toob? See toob kahju hirmu ja ebakindluse kujul. See toob kahju sel kujul: riigis tegutsevad ametnikud ei pruugi enam olla kindlad selles, et nende seisukohti ja nende tegevusi aktsepteerivad näiteks täidesaatva võimu liikmed. Kurvematel juhtudel tähendab see seda, et

nõrgemad nendest kaotavad pea või ei julge väljendada oma seisukohti. Lõpptulemusena väljendub see selles, et ametnike otsused on tehtud kellegi soovide kohaselt või kellegi meeleheaks.
Kuidas seda vältida? Seda saab vältida, jah, tõepoolest sellega, et ministrite ja poliitnõunike suhtes kehtivad meie riigis konkreetsed käitumisjuhised, et teatakse sellest, missugused eetilised ootused on nende tegevusele ja et nendel on ka algteadmine sellest, mis on huvide konflikt ja millised on võimalikud korruptsioonilised rikkumised. Nii saab ära hoida selliseid olukordi, milleni me oleme hiljuti jõudnud.
Mis puudutab ametnikke, kuidas kaitsta neid, kuidas seda olukorda muuta, siis Euroopa Parlament on kahe kuu eest vastu võtnud vihje andmise direktiivi. Ja me kõik oleme sisenenud sellesse kaheaastasesse ettevalmistusperioodi, et Eesti riigis muuta lähenemist sellele, kuidas ja mil viisil tuleb teavitada kodanikuna väärkäitumisest. Praegu on antud meile signaal, et väärkäitumisest teavitajat võib pigem oodata hukkamõist. Ma toetan õiguskantsleri esitatud seisukohta, et kui me oleksime tegutsenud õigusriigis vastavalt seadustele, oleks olnud põhjendatud konkreetse ametniku suhtes, tema võimalike rikkumiste suhtes, kas ta siis täitis süüliselt oma ametiülesandeid või jättis need mingil kujul täitmata, alustada distsiplinaarmenetlus ja tuvastada need võimalikud rikkumised või välistada need. Sellist tegevuskava ei valitud ja inimene vabastati ametist. Sellega jäi õhku hulk küsimusi, mis minu arvates õigusriigi ohu mõttes tähendab seda, et ühelgi ametnikul ei saa olla lõpuni täit kindlust selles, et tema vastutustundlik seadustele tuginev õigusriigi põhimõtteid arvestav käitumine oleks vastuvõetav ja aktsepteeritud.
Nagu ma teile mainisin, olen pika aja olnud õiguskaitseasutuses ega tunne ilmselt veel muud maailma nii hästi ja vaatan kindlasti maailma peale mingil määral sellise kogenud õiguskaitsja pilguga. Ma ei saa sugugi mööda sellest, et nüüd, kui on möödunud veel liiga vähe aega minu õiguskaitsesüsteemist väljumisest, jätta kommenteerimata ka õigusemõistja suunas lendu lastud kriitika. Kui ma rääkisin ühest õigusriigi põhimõttest, milleks kindlasti on kohtute sõltumatus, siis ma võin sama kindlalt, nagu see põhimõte on kivisse raiutud, siin kinnitada, et õigusemõistja töötab Eestis sõltumatult. Ja kuigi ma tavapäraselt ei ole advokaadi teesidega nõus, siis praegu sellel eluperioodil teen kindlasti erandi ja nõustun sellega, et kõik võivad teha vigu. Selleks on meil ka kolmeastmeline kohtusüsteem, et neid vigu efektiivselt parandada. Selliseid ilminguid, et meie kohtud oleksid kuidagi kedagi mingites situatsioonides poliitiliselt motiveerituna süüdi mõistnud, ei ole. Meil ei ole tuua neid näiteid. Kas need otsused on alati ootuspärased, on küsimus nendele, kes nende otsustega tutvuvad, kellele nad on suunatud, kes on osalised. Ja kõigil on õigus ju ka kohtulahendi üle argumenteerida. Millest meil puudu on? Võib-olla mõnikord sellest, et kui me räägime sellest juhtumist, valeütluste andmise juhtumist, mille kohta on täna ka juba küsimusi esitatud, siis tõepoolest oleks sellel juhtumil võib-olla esimene pidanud olema õigusriigis kohtunik, kes, nähes seda ühiskondliku debati algust, oleks pidanud andma täiendavad selgitused. Need tulid küll alles eile, aga ilmselgelt nendest juba ilmnesid need põhjused, miks kohus sellise otsuse tegi.
Kui me räägime õiguskaitsjatest, kui me räägime uurimisasutusest ja prokuratuurist, siis me näeme viimaste juhtumite varal seda, et nii kantsler kui ka ametite juhid on saanud alati pöörduda oma infoga politseisse ja prokuratuuri. Prokuratuur ei ole teadlikult kallutatult iga loo suhtes alustanud hetkega kriminaalmenetlust, vaid kaalunud kõiki fakte ja seeläbi teinud põhjendatult sisulise otsuse võimaliku menetluse alustamise või alustamata jätmise kohta. Seetõttu oleme olukorras, kus me peame nentima seda, et õiguskaitsesüsteem toimib tõrgeteta. Aga sellised ilmingud, et õiguskaitsesüsteemi juhte on ilma sisuliste põhjusteta rünnatud, ja just esile tuues endise riigi peaprokuröri suhtes sisuliste põhjuste toomata jätmise tema ametikohale sobimatuse kohta, näitavad seda, et nende institutsioonide juhtide vahetamise või kõrvalelükkamise kaudu –taas ilma sisuliste põhjendusteta – on võimalik halvata ausa ja seadustele tugineva õigusriigi toimimist. Kuidas? Kindlasti sellega, et kui on rünnatud asutuse juhti, siis on seeläbi hirmutatud ka kõiki asutuse, institutsiooni töötajaid. Praegu ei maksa tõepoolest muret tunda selle üle, kas need töötajad on nüüd väga tõsiselt hirmutatud ja selle hirmu ajel teinud mingisuguseid otsuseid, mis ei vasta seadusele, kuid see annab põhjuse muretseda. See annab põhjuse muret tunda selle üle, et töörahu ja väärtushinnangud nendes asutustes-institutsioonides võib olla üsna pika aja jooksul häiritud.
Kokkuvõtteks. Kokku võttes ma tahan siiski üldplaanis nõustuda sellega, et me ei ole praegu õigusriiki kaotamas. Ma usun seda, et meie ametnikkond ei ole kellegi tahte järgi politiseeritud. Ma usun seda, et meie uurimisasutused ja prokuratuur on suutlikud oma igapäevases töös. Ja ma usun ka seda, et õigusemõistja ei ole kallutatud. Aga ma arvan, et meie igapäevased eetilised aluspõhimõtted väärivad

meeldetuletamist ja nende üle tuleb diskuteerida. Sel põhjusel tunneb ka kodanikuühendus Korruptsioonivaba Eesti üha rohkem vajadust võtta sõna teemadel, mis on seotud võimaliku õigusriigi kõigutamise ohuga. Aitäh!

11:46 Aseesimees Siim Kallas
Aitäh ettekandjale! Läheme edasi küsimuste esitamisega. Kalle Grünthal on nüüd esimene küsija.

11:46 Kalle Grünthal
Aitäh, lugupeetud istungi juhataja! Austatud ettekandja! Minu küsimus puudutab Reformierakonna rahastamisskandaali. Nimelt, 2012. aasta mais puhkes Eestis poliitiline skandaal, mis puudutas Eesti Reformierakonna liikmete annetusi, millega liikmed väidetavalt annetasid variisikutena erakonnale anonüümsete toetajate raha. Juhtum lõppes ja erakondade rahastamise järelevalve komisjoni tehtud määrusega need anonüümsed annetused kanti riigieelarvesse, kusjuures ametlik uurimine lõppes tõendite puudumise tõttu. Lühidalt öeldes lõppes see seetõttu, et tuvastati, et see raha saadi n-ö ämma sahvrist, kuid ei suudetud tuvastada, kes selle raha sinna sahvrisse tõi. Olles kokku puutunud ka kriminaalmenetluse ja uurimise metoodikaga, küsin: kas te olete veendunud, et see skandaal ja uurimine lõpetati õigusriiklikul põhimõttel?

11:48 Endine riigiprokurör Steven-Hristo Evestus
Aitäh küsimuse eest! Esiteks mainin seda, et Reformierakonna rahastamise juhtum oli minu kolleegi menetleda, mitte minu menetleda, mistõttu ma ei tea selle sisulisi asjaolusid ja minule teada olev info põhineb ka avalikkusele edastatul. Seetõttu ei oska ma oma kolleegi tegevusi kommenteerida. Aga ma loomulikult ei ole tutvunud ühegi sellise asjaoluga, mis annaks mulle põhjendatud aluse täna siin selles otsuses kahelda.

11:48 Aseesimees Siim Kallas
Urmas Kruuse, palun!

11:48 Urmas Kruuse
Aitäh, austatud istungi juhataja! Auväärt ettekandja! Viimasel ajal on räägitud palju sellest, et kui me räägime õigusriigis demokraatia ohust, ohust demokraatiale, siis üks ilming, mis minu arvates eri riikides sellega kaasneb, kaasa arvatud Eesti, on teatud valede võrgustik või valede levitamine sõna otseses mõttes selleks, et oma, ütleme, ebaõiget poliitikat ellu viia. Mina puutusin viimase sellise valega kokku siis, kui ma jälgisin Eesti Televisiooni "Esimest stuudiot", kus esines ka minu hea kolleeg Merry Aart EKRE fraktsioonist. Ta väitis, et Taavi Rõivase valitsus ei ole maksnud ühtegi senti riigisisest abi kriisiaastatel 2014, 2015 ja 2016. Mis te arvate, kui selline valede massiline levitamine ja paljundamine toimub järjepidevalt, siis kas sellel on ohtu nendele läbipaistvatele otsustele, mida riigivalitsejad peavad tegema? Minu arvates on oht selleks, et eksitada avalikkust oma otsuste õigsuses.

11:49 Endine riigiprokurör Steven-Hristo Evestus
Jaa, ma olen loomulikult sellega nõus. Kui ma rääkisin oma lühikeses ettekandes eetika ja väärtushinnangute mõjust, siis selle vasturelv on valetamine. Loomulikult, vale kahandab usaldusväärsust ühiskonnas ja loob eeldused selleks, et otsused, mis selle valguses tehakse, ei ole õiguspärased.

11:50 Aseesimees Siim Kallas
Toomas Kivimägi, teine küsimus, palun!

11:50 Toomas Kivimägi
Aitäh, auväärne asespiiker! Väga lugupeetud ettekandja! Minu küsimus on tegelikult ajendatud Jaanus Tehveri ettekandest, aga kuna ma temalt küsida ei saanud, siis teie kindlasti suudate anda ka oma kommentaari. Ma jäin natuke murelikuks härra Tehveri seisukoha suhtes. Ta väitis, et õigusriik ei ole ohus ja pigem on tegemist retoorikaga. Mina väidan, et on vastupidi: retoorikast on asi läinud mitu sammu kaugemale. Kui me võtame Maaeluministeeriumi kaasuse, siis see on tegelikult võimuriigi

musternäide. Inimene, kes teatab õigusrikkumisest, praegusel juhul kantsler, lastakse lahti. Mis on see sõnum avalikkusele ja teistele ametnikele? Ära kaeba, ära teata õiguskaitseorganitele, kui sa näed õigusrikkumisi, sest sellisel juhul võid sa kaotada oma töökoha. Ja veelgi enam, ka teie mainisite, et tegelikult on need väärtushinnangud, millele õigusriik on üles ehitatud, sattunud löögi alla. Kui murelik te selles suhtes olete Eesti õigusriigi tuleviku pärast? Ja võib-olla ka teine väike repliik sinna kõrvale: härra Tehver mainis, et õigusriik saab tugineda ikkagi rahvale, aga tegelikult rahval on väga vähe võimalusi kaasa rääkida, kui riik läheb õigusriigi teelt kõrvale.

11:51 Endine riigiprokurör Steven-Hristo Evestus

Aitäh küsimuse eest! Jaa, sel põhjusel ma ju tõingi esile Maaeluministeeriumi näite. Sel põhjusel olen ma juba ka varasemalt avalikkuses oma arvamuse esitanud. Ma arvan, et sellisel asjade kulgemisel, nagu selle ministeeriumi näite varal aset leidis, on suurem mõju. Kuigi ametnikud ühinesid, kantslerid ühinesid ja kinnitasid rahvale seda, et nad on jätkuvalt usaldusväärsed ega lase ennast kõigutada-mõjutada, siis ma arvan, et pelgalt see ei ole piisav garantii selleks, et alahinnata Maaeluministeeriumi kantsleri sellist sisuliste põhjendusteta vabastamist.

11:52 Aseesimees Siim Kallas

Kai Rimmel, palun!

11:52 Kai Rimmel

Aitäh, hea koosoleku juhataja! Austatud ettekandja! Esmalt väike meeldetuletus: nn Savisaare protsessis oli riigipoolseks süüdistajaks algul Laura Vaik, tema pidi süüdistuse kohtusse viima ja kohtus ka tõendama. Oma kirjas peaprokurör Lavly Perlingule ta teavitas aga peaprokuröri, et süüdimõistmiseks vajalikke tõendeid selles kaasuses pole. See kiri lekkis ka avalikkusele. Peaprokuröri korraldusel saite Laura Vaigu asemel sellesse ametisse teie. Öelge palun, kui algul ei olnud süüdimõistmiseks vajalikke tõendeid, siis kuidas siis, kui teie võtsite protsessi juhtimise üle, need tõendid hiljem tekkisid. Või kui tõendeid oli teie meelest küllaldaselt, siis miks te hiljem asusite neid kunstlikult looma, lõpetades kriminaalasja osa kahtlusaluste suhtes oportuniteediga? Kas teie juhtiva peaprokurörina kasutasite ära kahtlusaluste olukorda, veeniste neid, sundisite neid menetluse käigus oportuniteedi eest andma valeütlusi, et saada süüdimõistmiseks vajalikke tõendeid?

11:54 Endine riigiprokurör Steven-Hristo Evestus

Jaa, neid küsimusi oli palju, aitäh teile selle eest! Ilmselt küsimustele vastamine võtakski nüüd selle aja, et leppida kokku uus istungi lõppemise aeg. Aga ma proovin kokkuvõtvalt midagi öelda. Jah, ma olin süüdistaja Edgar Savisaare kriminaalasjas. Selle rolli on nüüdseks üle võtnud teine prokurör, mistõttu, arvestades selle asja praegust staadiumi, kus on peetud kohtuvaidlusi ja kus kohus jaanuaris kuulutab välja kohtuotsuse, ei hakka ma kindlasti Riigikogu ees sisuliselt lahkama selles asjas kogutud tõendeid ega andma neile mingit hinnangut. Ma palun ka teilt kõigilt kannatust jaanuari alguseni, mis ajaks esimese astme kohus teeb otsuse. Mis puudutab võimalikku tõendite puudumist ja nende loomist, siis juhin tähelepanu sellele, et omakorda minu eelkäijana tegutsenud riigiprokurör Laura Vaik osutas selles kaasuses sel ajahetkel teatud küsimustele, mis vajasid lahendamist, mitte sellele, et oleksid puudunud konkreetsed tõendid süüdistuse esitamiseks.
Mis puudutab minu tegevust selle kohtuasja ajamisel, siis süüdistusfunktsiooni kandjana ma võin öelda seda, et ma olen tegutsenud selles menetluses vastavalt seadusele. Ei kohtueelses menetluses ega ka kohtumenetluses ei ole leitud minu tegevuses rikkumisi. Mis puudutab võimalikku temaatikat seoses valeütluste andmisele sundimisega, siis ka selle kohta on prokuratuur oma seisukoha vastu võtnud ja vormistanud. Mingisuguseid kuriteotunnuseid ei leitud. Kehtib minu juba detsembrikuus välja öeldud väide, mille juurde jään ka selle aasta detsembrikuus: ma pole palunud kunagi ühelgi süüdistataval ega tunnistajal anda valeütlusi. Istungiks ettevalmistamise protsess kätkebki seda, et tunnistajatega arutatakse läbi neid asjaolusid, mille kohta süüdistaja või kaitsja soovib küsimusi esitada. Nii et ka see protseduur oli täiesti seaduslik ja läbi viidud kaitsja osavõtul.

11:56 Aseesimees Siim Kallas

Merry Aart, palun!

11:56 Merry Aart
Jah, aitäh! Kuna mind mainiti, siis ma vastan, et tõepoolest, sellel ajal oli põllumeestel toetuste rea peal null. See, millest mina rääkisin, oli Euroopa Liidu kriisiabi 7,6 miljonit, milles Eesti oli Küprosega ainuke, kes pani omalt poolt juurde null eurot, teised riigid lisasid sinna. Aga me võiksime, Urmas, sinuga sellest omavahel rääkida. See ei ole vale, vaid see on fakt.
Aga tuleme küsimuse juurde. Ma ei taha teid täpselt tsiteerida või ma ei suuda seda teha, aga te olete Juridicas 2015 öelnud, et rahvusvaheline kriminaalmenetlusealane koostöö on järk-järgult operatiivsemaks ja tulemuslikumaks muutunud, muuhulgas riikidevaheliste uurimisrühmade loomise ja tegutsemise kaudu. Nentisite ka, et oluliselt on tugevnenud riigisisene, prokuratuuri, menetlusüksuste, rahapesu andmebüroo ja Finantsinspektsiooni vaheline koostöö. Järeldan, et teie arvates oli kõik heal tasemel. Siit minu küsimus: kuidas siis sattus ikkagi Eesti Vabariik nii ulatuslikku rahapesuskandaali ja kas teid ennast on kutsutud Riigikogu õiguskomisjoni rahapesuskandaaliga seotud asjaolusid selgitama? Või kas peaprokurör Lavly Perlingu ütlus, kui ta Riigikogu õiguskomisjonis tõdes, et informatsioon oleks rahapesu andmebüroo, Finantsinspektsiooni ja prokuratuuri vahel võinud paremini liikuda, on tõepärane?

11:58 Aseesimees Siim Kallas
Aeg. Palun küsimus!

11:58 Merry Aart
Paluks teie kommentaari!

11:58 Endine riigiprokurör Steven-Hristo Evestus
Aitäh küsimuse eest! Ma olen tegelnud peale korruptsioonikuritegude tõepoolest süvendatult ka rahapesumenetlustega ja olen kirjutanud selle Juridica artikli. Vahetult enne seda Juridica artiklit olen olnud süüdistaja nn Ateka kaasuses, kus Eesti kohus tegi lahendi selle kohta, et ilma konkreetse eelkuriteota ei ole võimalik rahapesuasjades süüdimõistvaid kohtuotsuseid teha. Seetõttu tõepoolest ma kirjutasin sellest eelkuriteo temaatikast ja rahapesukuritegude uurimise temaatikast Juridica nimetatud numbris. Sellega sai tegeldud, et menetleda rahapesukuritegusid selliselt, et kõik asutused saaksid panustada sellesse üheskoos. Kui te küsite minu käest, miks see jäi tulemuseta ja miks see suurim rahapesuafäär jäi õigel ajal menetlemata, siis ma toon põhjenduseks selle, et peale seda kohtulahendit oli seadus muutmata kolm aastat ja alles 2017. aasta detsembris viidi rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusesse sisse laiemad võimalused rahapesukuriteos süüdistuse esitamiseks ja eelkuriteo madalamaks tõendamisläveks.

11:59 Aseesimees Siim Kallas
Helle-Moonika Helme, palun!

11:59 Helle-Moonika Helme
Aitäh, lugupeetud ettekandja! Lugupeetud eesistuja! Ma tänan, et olete siin üritanud jagada meile selgitusi teatud kaasuse suhtes. Aga ma küsiksin siis niimoodi. Teie suhtes on jätkuvalt üleval kahtlustus kuriteo toimepanemises. Kaks korda on esitatud Riigiprokuratuurile teie ja Triin Olevi suhtes taotlus kriminaalasja algatamiseks, kaks korda on see millegipärast tagasi lükatud. Nüüd on kolmas kord esitatud taotlus Tallinna Ringkonnakohtusse ja see on praegu menetluses. Kas õigusriigis sobib selline endine riigiprokurör, kelle suhtes on algatatud menetlus, ühingu Korruptsioonivaba Eesti juhatuse liikmeks ja meile siin täna õigusriigist rääkima? Kas te poleks pidanud end taandama ühingu Korruptsioonivaba Eesti juhatusest, kui teile selline kahtlustus on esitatud, ja kas te poleks pidanud – hoolimata sellest, et Reformierakonna arvates te sobite täna siin esinema ja meile õigusriigist rääkima – esinemisest siiski loobuma?

12:00 Endine riigiprokurör Steven-Hristo Evestus
Esiteks tuletan ma meelde, et ma ei näe oma seost Reformierakonnaga, sest minus ei kehastu prokurör, kes on lõpetanud Reformierakonna rahastamise juhtumi. Teiseks tahan ma öelda teile seda, et tegemist on – ja ma saan sellest ka aru, kuna te ei ole igapäevaselt õigusemõistmises osalenud – puudulike

teadmistega kriminaalmenetlusest. Tegelikult on kahtlustatav see, kellele on esitatud kahtlustus või kes on kahtlustatavana kinni peetud. Minu suhtes ei ole isegi kriminaalmenetlust alustatud, seega rääkida mingisugusest kahtlustuse lasumisest enne kriminaalmenetluse alustamist ei ole võimalik. Seega, kui kahtlustus lasub kellegi peas, siis see asjaolu ei takista mul täna siin välja astumast ega Korruptsioonivaba Eesti nimel tegutsemast.

12:02 Aseesimees Siim Kallas
Urmas Reitelmann, palun teine küsimus!

12:02 Urmas Reitelmann
Aitäh, härra eesistuja! Lugupeetud ettekandja! Ma toon teile kaks näidet õigusemõistmise vallast. Viru Vanglas istub praegu üks kurjategija, maikuus oli tema kohta ringkonnakohtus kohtuotsus. Ta on istunud seal üle kahe aasta üksikvangistuses. Ringkonnakohus ütles, et ta tuleb sealt vabastada. Mis te arvate, kus ta täna istub? Ta istub endiselt üksikvangistuses. Ja siis on teine tuntud kurjategija Assar Paulus, kes andis ka vabastustaotluse sisse, ennetähtaegse, kohus aga kirjutas oma selgituskirjas, põhjendades, miks teda ei saa vabastada, et tegemist on keskmisest intelligentsema inimesega, kes vabadusse pääsedes võib uued mingisugused kuritegelikud organisatsioonid või niidistikud põimida. Ja selle taustal me vaatame, kuidas riigireetur Simm, kes andis vande politseiohvitserina oma riigile, lastakse vabadusse. Me räägime täna siin tohutult palju usaldusest Eesti kohtuvõimu ja prokuratuuri vastu. Öelge, kas teie arvates ei ole siin mingit dissonantsi.

12:03 Endine riigiprokurör Steven-Hristo Evestus
Mainin ära, et ma olen prokurörina kirjalikult toetanud mitmel korral Assar Pauluse varasemat ennetähtaegset vabanemist. Ja kodanikuna on ka minul küsimus, millise sõnumi annab riigireeturi varasem vabastamine. Aga ma pidin leppima oma varasemal ametikohal sellega, et kohus ei nõustunud minu seisukohaga Assar Pauluse vabastamise suhtes, ja nii tuleb leppida ka kohtu argumentatsiooniga Herman Simmi vabastamise kohta. Nii et need argumendid ja asjaolud, mida ma olen mõlema, nii Pauluse kui ka Simmi kohta kohtult kuulnud, olles tutvunud nendega, ma saan täiesti aru kohtu põhjendustest ja ma ei näe, et seal oleks mingit meelevaldsust või kallutatust nende otsuste tegemisel. Teine asi on see, kas ma kodanikuna saan nõustuda.

12:04 Aseesimees Siim Kallas
Ruuben Kaalep, palun teine küsimus!

12:04 Ruuben Kaalep
Aitäh! Hea ettekandja! Te kaitsesite oma kõnes ametnikke. Palun selgitage nüüd! Kui meil on täidesaatev võim, kelle rahvas on valinud täiesti õigusriigile kohaselt demokraatliku protsessi tulemusel ning kes esindab neid eetilisi aluspõhimõtteid ja väärtushinnanguid, mida rahvas tahab Eesti riiki juhtimas näha, siis kes on ametnikud, et vastu vaielda oma väärtushinnangutega, mille rahvas on valimistel maha hääletanud! Kui õigusriigis demokraatliku protsessi tulemusel vahetuvad riigijuhtide väärtushinnangud, siis miks ei tohi välja vahetuda ka ametnikud?

12:04 Endine riigiprokurör Steven-Hristo Evestus
Ma olen seisukohal, et ametnik peab tegutsema seaduse järgi ja seadus ei ole seni muutunud. Korruptsioonivastane seadus ütleb üheselt, et kui ametiisik on saanud teada võimalikust korruptsioonikahtlusest, siis peab ta sellest teavitama. Selline ootus on mul kõigi ametnike suhtes, sõltumata sellest, kelle alluvuses nad töötavad või kes püüavad neid oma poliitilise tahtega mõjutada.

12:05 Aseesimees Siim Kallas
Maris Lauri, palun teine küsimus!

12:05 Maris Lauri
Aitäh! Hea ettekandja! Ma läheksin mõnes mõttes selle eelmise küsimusega edasi. Te rääkisite oma ettekandes ka vihje andmisest. Meie ajaloolises kultuuris on seda tihti nimetatud ka koputamiseks, aga

koputajatel teatavasti pole olnud head mainet, põhjendatud asjaolude tõttu. Kuidas ergutada või kuidas toetada selliseid inimesi, kes näevad – olgu avalikus või erasektoris –, et tegelikult on midagi viltu? Kui need teadmised tulevad välja, et ta on tõesti edasi andnud infot, siis kuidas see inimene julgeks öelda, et asjad on viltu, mitte ei jääks vait ega laseks asjadel juhtuda? Kuidas sellest tõrkest inimese sees üle saada, eriti sellises keskkonnas, kus mõningaid sellise asja eest rünnatakse?

12:06 Endine riigiprokurör Steven-Hristo Evestus

Aitäh teile! Aga me jõuamegi taas selleni, et väga palju sõltub asutuse, ettevõtte, organisatsiooni juhi alusväärtustest, kes saab panna selle kanali, selle suhtumise juba vastavalt nendele väärtustele toimima. Seetõttu ongi oluline, nagu ma mainisin, teha ministrite tasandil teavitustööd. Ka Korruptsioonivaba Eesti lööb kaasa erasektori koolitustel osalemisega selles, et anda sisendit ja teavet selle kohta, kuidas need usaldusväärsed kanalid luua. Olgu lõpuks toodud näide selle kohta, et kui me augustis põrkusime TTÜ vihje andmise skandaalile, siis ei olnud ülikoolil sellekohast protseduuri, aga nüüdseks on see juba välja töötatud. Kahe kuu jooksul on sellega tegeletud, ülikool aga on saanud õppetunni, teinud järeldused ja parandanud oma süsteemi. Jääbki üle paljuski loota sellele, et vähemalt suurettevõtted, st üle 250 töötajaga ettevõtted-organisatsioonid, tunnetavad ka nüüd läbi avalikkuse ette jõudnud probleemküsimuste – TTÜ, Maaeluministeerium –, mismoodi neid kanaleid siis tuleks seadistada ja mismoodi tuleks nende efektiivsust kontrollida. Tõepoolest, lihtne üleskutse tulla ja teavitada ei pruugi täita ootusi. Selleks on vaja ilmselgelt asutuse juhtkonna tuge ja konkreetse kanali, usaldusisiku loomist ka võimalikele vihjeandjatele.

12:08 Esimees Henn Põlluaas

Aitäh! Austatud kolleegid! Kahjuks on küsimusteks antud aeg lõppenud. Ma tänan ettekandjat. Ja läheme edasi. Avame läbirääkimised. Sõnavõttudega võivad esineda Riigikogu liikmed ning komisjonide ja fraktsioonide esindajad. Eesti Reformierakonna fraktsiooni palvel teen Riigikogule ettepaneku, et kõigepealt esineksid sõnavõttudega fraktsioonide esindajad. Ja kõnepuldist, nagu ikka, 5 + 3 minutit või sõnavõtt kohapealt 2 minutit. Esimesena palun EKRE fraktsiooni nimel Paul Puustusmaa.

12:09 Paul Puustusmaa

Hea juhataja! Head kolleegid! Tänasel päeval oleme me siin Riigikogu saalis seoses sellega, et Reformierakond on tõstatanud küsimuse, kas õigusriik on ohus. Tegemist on tõepoolest intellektuaalselt huvitava teemaga. Ühelt poolt tuleb kindlasti nõustuda advokatuuri esimehe Jaanus Tehveri seisukohaga, et ohtu ei ole. Ja tõepoolest, õigusriigi koha pealt meil ohtu ei ole. Mõnevõrra kummastas mind küll ja võib-olla isegi natukene üllatas meie tänase päeva esimene sõnavõtt, Kaja Kallase oma, kui sellesama õigusriigi ohu sirmi taga toodi välja eelkõige justkui koolitus sellest, kuidas me peame noa ja kahvliga sööma. Sellest peegeldus selgelt välja, et sellesama oluliselt tähtsa riikliku küsimuse all püütakse teha iseenesest propagandat. Aga võib-olla see ongi meie praegune poliitiline eetika.

Minnes tagasi selle küsimuse juurde, kas õigusriik on meil ohus, siis, nagu ma ütlesin, annan olulise tähtsusega vastuse: ei ole ohus. Peamine küsimus meie ühiskonnas ei ole praegu mitte see, kas õigusriik on ohus, vaid meie peamine küsimus lähtub hoopistükkis meie tahtest, arengusoovist, nägemisperspektiivist. Küsimus on hoopis selles, kas see meie riigi areng on õige; kas me tahame areneda nii, nagu me areneme, ja sinna, kuhu me areneme; kas need meetodid, mida me oleme valinud oma riigile arenguks, ja arusaamad, mis on meid siiani toonud, viivad ka edasi. Need on küsimused. Ja nüüd tulevad sisse mõisted, õigusriik, riik, õigus eraldi, mis on raamiks meie rahva tavadele, kommetele, arusaamadele, seadustele, kuni põhiseaduseni välja. Need on vääramatuks teerajajaks meie riigile, põhiseadusega sätestatud rahvusriigile. Isegi sinnani välja, et praegune poliitiline tulemus ehk deklareeritud demokraatlik õigusriik oma tänases paradigmaatilises progressioonis, nagu me seda mõistame või interpreteerime, võib olla ise teatud tingimusel hoopis ohuallikas meie tulevikule, meie rahvale ja riiklusele ehk siis põhiseaduslikule iseseisvale rahvusriigile ja selle riigi püsimisele. Seda olukorras, kui me oma teada õigusriiki ehitades seda bürokraatiast paksuks nuumame; kui me juristide salakeelt sisaldavate ambivalentsete õigusaktide teel ja toel seda riiki ametkondlikuks bürokraatiaks vormistame; kui me kõrgkoolis juriste koolitades õpetame, et demokraatia on see, kui anname vähemusele võimu enamuse üle, nagu selgitab demokraatia olemust üks meie Tartu Ülikooli riigiõiguse õppejõude; kus me teadlikult lepime riikliku suveräänsuse vähenemisega, millega omakorda

devalveerime nii oma riiki kui ka oma põhiseadust; kui me riiki ehitades eemaldume rahva tegelikust tahtest ja soovidest. Seal on need tegelikud ohud ehk siis päris ohud, millest me räägime. Samuti on probleem ju selles, et demokraatiat ja õigusriiki vooderdatakse ähmastavate poliitikasuundade ning ühiskonda ja selle stabiilsust vähendava poliittehnoloogia abil, kus opositsioon näeb oma ainueesmärki destruktiivsuses, tähtsama tegevusmallina aga peavoolumeedia palju kiidetud ja teadlikult valitud mittekonstruktiivset räuskavat tühja ja lahmivat monoloogi, mida hellitavalt kriitikaks nimetatakse. Siis nad ütlevadki, et see ongi see, mida me vajame ning mille kadumine võib ohustada meid, meie ühiskonda, demokraatiat, meie õigusriiki. Sellisel moel peidetakse õigusriigi ja õigusriigi kaitse fassaadi taha ühiskonna lõhestamise tee sooviga lammutada meie ühine rahvuskodu, mida on ehitatud meie isade näo ja meie esiisade tahte järgi. Et ei oleks valestimõistmist, ma ütlen, et kriitika on ikkagi teretulnud. Loomulikult on teretulnud ja oodatav, kui see kriitika on kreatiivne, tugineb loomulikele väärtustele ega haugu tuule ja varjude peale.
Võtan juurde kolm minutit.

12:14 Esimees Henn Põlluaas
Kolm minutit lisaaega, palun!

12:14 Paul Puustusmaa
Ei, meil ei eksisteeri ohtu õigusriigile, vaid eksisteerib oht õigusele, eksisteerib oht riigile. Kui õigust ja õigusemõistmist arendatakse üha aktiivsemalt vastuolus põhiseaduse olulisimatele printsiipidele, millest üks tähtsam on asjaolu, et õiglus prevaleerib õiguse üle. Teisisõnu, kui ei soovita järgida põhiseaduse nõuet, et õiglus on tähtsam kui õigus. Või kui õigusemõistmises ühiskonna vajadused ning õiglustunne unustatakse sootuks ja valitsevaks saab formalism. Seetõttu ei ole põhjendatud riikliku tähtsusega küsimus mitte sugugi oht õigusriigile, vaid oht riigile, oht rahvusriigile, oht iseseisvale riigile, oht õiguskorra legitiimsusele. Need on need küsimused.
Meie ühiskonna ees seisvad põhiprobleemid, millele teravik peab olema suunatud, on sellised, et õigus kaugeneb õiglusest, et riik eemaldub riiklusest ja suveräänsusest ning võim võõrandub rahvast – seesama võim, kes kardab oma rahvast ega julge talle anda kõrgemat otsustusvõimu enamaks kui ainult üks kord nelja aasta jooksul. Seega on meil kui seadusandjatel ehk aeg kaaluda seda, et me vajame jõulist poliitilise paradigma muutust. Vajame peenhäälestuse efektiivset asendamist evolutsioonilise arenguga parema ning õiglasema riikluse poole, mis ei hülga oma esivanemate unistust iseotsustavast ja rikkumatust rahvusriigist. Nimetame seda siis liikumiseks ja teeks õigusriigist õiglusriiki, progressiivseks edasiminekuks stagnatsiooni rüpes hulpivast liberaalsest õigusriigist väärikasse oma kodanikkonda väärtustavasse õiglusriiki. Aitäh!

12:15 Esimees Henn Põlluaas
Aitäh! Järgmisena palun siia Isamaa fraktsiooni nimel kõnelema Mihhail Lotmani.

12:16 Mihhail Lotman
Austatud Riigikogu juhataja, ma palun kolm minutit juurde.

12:16 Esimees Henn Põlluaas
Palun, kolm minutit lisaaega!

12:16 Mihhail Lotman
Austatud juhataja! Austatud kolleegid! Kõigepealt ma tahan tänada Reformierakonda selle probleemi püstitamise eest. Õigusriik on meile kõigile kallis ja õigusriiki ei ole kunagi liiga palju. Samas olen natuke skeptiline sellise alarmistliku tooni üle, mis valitseb siin saalis erinevatest suundadest: et Eesti õigusriik on ohus või liigub hästi kiiresti kuskile ohtlikus suunas. Ma vaatasin praegu värsket World Justice Projecti reitingut (2019), mille järgi Eesti positsioon on päris hea: 81% 100-st. Kõige paremal positsioonil on Taani 95%-ga, Eesti on aga samal pulgal Portugali ja Kanadaga, edestades Itaaliat, Ungarit, Tšehhit, Poolat ja tervet hulka Euroopa riike ja on üldse tabeli ülemises otsas. Eriti hästi – 84% – on Eestis valitsuse volituste piirangutega. Nii et mingisugusest valitsuse diktatuurist on Eesti üsna kaugel.
Nüüd räägiks natuke õigusriigist. Õigusriigi teoreetikuna on esitatud Coudenhove-Kalergit, kes, ütleme

nii, ei olnud suur mõtleja. Aga õigusriigi teooriaid on arendanud suured mõtlejad: Kant, Hobbes, John Locke. Eriti ma tahaks esile tõsta Karl Jaspersit, kes pärast teise maailmasõja katastroofi esitas Saksa õigusriikluse teooria. Siin räägiti õigusriigist, mille vastand on ainult mingisugune võimuriik. Õigusriik on ka võimuriik, ainult õigusriigis on võimud lahus. On kolm võimu ja need on tasakaalus. Õigusriigi vastandeid on mitu. Ühelt poolt on see enamuse diktatuur. See, et mingisuguses riigis mingi erakond võitis parlamendivalimised, sai rahvalt mingisuguse häälteenamuse, ei õigusta tema kõiki tegevusi. Kõik valitsuse tegevused peavad õigusriigis vastama seadusele. Niisiis, ühelt poolt enamuse diktatuur, teiselt poolt vähemuse diktatuur, kolmandalt poolt politseiriik, mis on sellele üsna lähedane, neljandalt poolt haldusriik, kus on ametnike võim. Ja neljas on anarhia.
Mina esitaksin õigusriigi ruumi sellises neljas kategoorias. Neist kõige tähtsam on vabadus. Ja vabadus on tasakaalustatud demokraatlike institutsioonide ja seadustega. Vabadus ilma seadusteta on anarhia jne. Demokraatia ilma seadusteta ei ole ka mitte midagi head. Ja neljandaks oluliseks komponendiks õigusriigis on usaldus – usaldus nii demokraatlike institutsioonide suhtes, seaduste suhtes kui ka vabaduse suhtes. See on teooria.
Nüüd, kui me vaatame Eesti praktikat, siis ma pean ausalt öeldes tunnistama, et ma ei näe õigusriigi ohtusid. On mõned ebameeldivad ilmingud. Ennekõike on need sõnad, nagu täiesti õigesti märkis advokatuuri esimees Jaanus Tehver. Aga sõnad on ka ohtlikud ja sõnade abil me võime õõnestada usku õigusriigist. Kui me kogu aeg korrutame, et õigusriik on ohus, siis see korrutamine ise moodustab ohtliku tendentsi – võib-olla meil ei olegi õigusriiki. Kui kõik räägivad, et õigusriik on ohus, siis järelikult me ei elagi me õigusriigis. Aga näeme, et kuidagi saame hakkama. See ei ole hea, see ei ole vastutustundlik.
Nüüd ma räägin konkreetsetest juhtumitest. Elmar Vaheri juhtum minu meelest näitab seda, kui tugev on Eestis õigusriik. Üks minister tahtis ebaseaduslikult vallandada Politsei- ja Piirivalveameti peadirektorit Elmar Vaherit. No tahtis – paljud tahavad igasuguseid ebaseaduslikke asju –, aga tal ei õnnestunud. Ma ei ole sugugi meie peaministri suur fänn, mul on Jüri Ratasele palju etteheiteid, aga siin, ma ütleks, ta käitus eeskujulikult. Mõlemad pooled tahtsid, et lendaksid pead, kas siis ministri pea või Vaheri pea, aga igal juhul ta leidis mõistliku ja rahuliku lahenduse. Ja see on õigusriigi tunnus. Ma tahan siinkohal rõhutada seda, et õigusriik nagu ka kõik teised head asjad ei toimi automaatselt, ta toimib läbi meie – läbi valitsuse, läbi parlamendi, läbi kohtute jne.
Minu aeg hakkab otsa saama, ma ei jõudnud rääkida Illar Lemettist, aga minu meelest see *case* ei ole ka selline, mis ohustab õigusriiki. Isegi kui ta on ebaseaduslikult vallandatud – ma ei ole sugugi kindel, et see on ebaseaduslik vallandamine –, on tal õigusriigis alati õigus pöörduda kohtusse ja õiglus jalule seada. Aitäh!

12:23 Esimees Henn Põlluaas
Aitäh! Palun, Kaja Kallas, Reformierakonna fraktsiooni nimel!

12:23 Kaja Kallas
Aitäh! Me kuulsime täna väga-väga huvitavaid ettekandeid. Aitäh teile selle eest! Ja kuulsime ka ridamisi kõikvõimalikke küsimusi. Mis minule jäi kõlama, on see, et õigusriigi kehtimiseks on oluline usk, usaldus ja pingutus. Nagu alati – kord nõuab pingutust, kaos tekib iseenesest. See usk õigusriiki on meil olemas, aga usaldusväärsusega on küsimusi. Ma ei nõustu eelkõnelejaga selles, et õigusriigi ohuilmingutest – nagu teie väljendasite – rääkimine justkui omakorda õõnestaks seda õigusriiki. Me nagu ei tohikski sellest rääkida, sellepärast et siis ongi meie õigusriik ohus. Ma väidan vastupidist: me peame nendest asjadest rääkima. Sellepärast, et õigusriik on ka läbipaistev riik. Kui kehtivad reeglid, siis nendest reeglitest lähtutakse, seda saab ka kontrollida.
Siin kõlas mitu korda ka see, et rahva tegelik tahe on see ja teine. Meid kõiki on siia valinud rahvas. Meil on erineva suurusega mandaadid. Rahva tahet väljendatakse valimistel – peale valimisi on selge, milline see rahva tahe millises ulatuses oli ja mitte keegi meist ei saa kõneleda mingi homogeense rahva tahte nimel – seepärast, et rahva tahe on erinev, nagu ka eri erakondade toetajate arvamus erisugustes küsimustes on erinev. Minu meelest on väga ohtlik, kui vastandatakse õigusriiki ja siis n-ö seda riiki, mida rahvas tegelikult tahab. See ongi näide sellest poliitilisest riigist, sellest võimuriigist: justkui üks erakond – kes muide ei võitnud neid valimisi ega või kõneleda täielikult kogu rahva nimel – saab ennast välja elada erinevate otsuste näol, ilma et ta peaks midagi muud arvestama.
Institutsioonide usaldusväärsuse õõnestamine, mida erinevate väidetega tehakse, toob kaasa selle, et

lõpuks keegi ei usalda ega usu enam mitte midagi. Ja kui ei usuta kohtuid, kui ei usuta prokuratuuri, kui ei usuta õiguskaitseorganeid, siis tegelikult on selle tagajärg kokkuvõttes ju anarhia. Hakatakse ju omavolitsema ja ise seda õigust mõistma, kui arvatakse, et need organid, kes neid otsuseid on siiani teinud, pole usaldusväärsed. Minu meelest see on samamoodi ohtlik. Institutsioonide usaldusväärsust õõnestab see, kui neid pidevalt küsimuse alla seatakse.
Ma palun ka lisaaega.

12:26 Esimees Henn Põlluaas
Palun, kolm minutit lisaaega!

12:26 Kaja Kallas
Ma ei ütle seda, et üksikuid otsuseid ei võiks kritiseerida. Kindlasti, nagu ka eelkõnelejad ütlesid, väga paljud otsused ei meeldi. Ei meeldigi ja sa kaebadki need edasi, sul on see võimalus. Õigusriigis on sul võimalus edasi kaevata, kui sulle mingi otsus ei meeldi. See tagab selle, et selle vaatab üle teistsugune koosseis ja veel teistsugune koosseis, kes kaalub neid argumente. Ja alati jääb otsuste puhul see küsimus, et kellelegi see otsus ühte- või teistpidi ei meeldi. See ei tähenda seda, et kogu institutsioon olemuslikult teeb valesid otsuseid. Aga kui see seatakse pidevalt kahtluse alla, kui tuuakse puhtalt üksikuid näiteid, siis minu arvates ei ole see õige tee. Samamoodi on valede levitamisega, mis siit välja tuli. See toob lõpuks kaasa selle, et mitte keegi ei usu enam mitte midagi ega mitte kedagi.
Üks kommentaar Ruuben Kaalepile. Täidesaatvat võimu ei vali rahvas. Täidesaatva võimu kinnitab siin parlament, seadusandlik kogu. Parlamendi valib rahvas. Nii et kõik need küsimused ja kommentaarid panid mind mõtlema selle üle, et üks asi, mida me saaksime teha selleks, et õigusriik toimiks paremini ega oleks ohus, on harimine. Tuleks harida nii Riigikogu liikmeid selles, mis asi ikkagi on võimude lahusus, mis asi on õigusriik, mis on need õigusriigi aluspõhimõtted, aga tuleks harida ka lapsi koolides, kuidas meie ühiskond toimib ja kuidas ta võiks paremini toimida. Aitäh teile selle arutelu eest!

12:28 Esimees Henn Põlluaas
Aitäh! Rohkem fraktsioonide sõnavõtusoovi ei ole. Nüüd on siis kõikidel Riigikogu liikmetel võimalik sõna võtta. Palun siia Peeter Ernitsa.

12:29 Peeter Ernits
Hea juhataja! Head kolleegid! Eesti on õigusriik. Ma arvan, et on. Aga me peame olema ka veendunud selles, et see nii on. Meil on põhiseadus, seadused ja kõik on nagu tore. Ma tuletan teile meelde 4. märtsi 2003, kui eelmisel päeval, pühapäeval olid valimised, mille võitis Keskerakond, kes sai 3843 häält rohkem kui toona pildile tulnud Res Publica. Aga mis juhtus järgmisel päeval notaribüroo ees? Pandi käed raudu Tallinna toonasel abilinnapeal Panovil ja endisel kapo asedirektoril Priit Tikerpel. Selle kohta on öeldud, et see on moodsa Eesti kõige jõhkram justiitsmõrv ja tegelikult valimiste järgselt rahva tahte kõige jõhkram mõjutamine. Kes oli täidesaatja? Toonane kripo pealik Andres Anvelt, kellest mõne aasta pärast sai nii sise- kui ka justiitsminister. Aga kes oli toona peaminister? Peaminister oli meie hea kolleeg Siim Kallas. Muidugi, õige pea sai peaministriks hoopis Juhan Parts, Res Publica juht. Ma olen veendunud, et Siim Kallas isegi ei teadnud, mis seal toimus, aga selle jõhkra sekkumisega, jõustruktuuride sekkumisega ja hilisema kohtuga moonutati rahva tahet ja võimule sai hoopis teine jõud, kes sai vähem hääli.
Mis sai Panovi ja Tikerpega? Kui lõpuks 2008. aastal asi lõppes, siis Priit Tikerpe ütles, et ta oleks võinud kohtukulude eest, 700 000 eest endale uue Audi muretseda, rääkimata kõikidest magamata öödest ja muust värgist. Aastal 2008, neli aastat hiljem aga selgus, et midagi ei olnudki. Lihtsalt: *sorry*, väike viga. Vahepeal sai kohtunik Šuvalov muuseas ise veel süüdistuse ja taandati. Nüüdseks on Res Publica ammu pildilt kadunud, aga, nagu meie vana kolleeg Igor Gräzin on öelnud, prokuratuur on Res Publica viimaseid pelgupaiku ja ajab seal oma agendat.
Kui nüüd tulla Mary Krossi juhtumi juurde, see oli vahetult enne valimisi selline provokatsioon, nagu nüüd õiguskaitseorganid on näidanud. Kuidas käitus prokurör ja kuidas käitus kohus sel ajal? Ma ei hakka rääkima pikalt, teate küll, oportuniteet, mida sellistel juhtudel suhteliselt harva juhtub, aga näete, juhtus. Võiks öelda, et see oli analoogne, kuigi muidugi palju väiksema mastaabiga n-ö selline Panovi tegemine. Neid näiteid on, ajakirjanikuna olen ma paljude sellistega kokku puutunud. Johannes Leas, tuletage meelde, või Tartu abilinnapead, terve posu eri erakondadest, olgu Suvorov, Kajar Lember või

mõned teised. Maadevahetuse asi, mille kohta Euroopa Inimõiguste Kohus on öelnud, et vaadake, esimese astme kohtunikul oli õigus, ja isegi valuraha välja mõistnud. Ja nüüd minnakse järgmisele ringile, et õigeks mõista. Või Edgar Savisaare puhul pikk venitamine uurimisega jne, jne.
Aga probleeme on tegelikult palju, millele me peaksime ausalt otsa vaatama. Ühelt poolt ma tuletan meelde siin Sten Luiga, vandeadvokaadi esinemist Reformierakonna lõpu viimastel päevadel 2016. aastal, kus ta rääkis riigi õigusabist. Tegelikult, kuna kohtusse minek on enamikule inimestele kallis, nii palju raha ei ole, siis jäävad paljud asjad kontrollimata läbi kohtu, kas need on õiged või ei ole. Ja Sten Luiga – ma tsiteerin – ütleb niimoodi ...

12:34 Esimees Henn Põlluaas
Kas ettekandjal on lisaaja soovi?

12:34 Peeter Ernits
Jah, palun, kui saaks!

12:34 Esimees Henn Põlluaas
Palun, kolm minutit lisaaega!

12:34 Peeter Ernits
Sten Luiga ütleb niimoodi: "... riigi õigusabi krooniline alafinantseerimine ei ole mitte rahapuudusest tingitud sundvalik, vaid teadlik ja pragmaatiline otsus, millega saab reguleerida kohtute ja prokuratuuri töökoormust abivajajate ligipääsu piiramise arvelt." Kas see on vandeadvokaadi küüniline ütlemine või see ongi niimoodi? See tähendab seda, et tegelikult paljud inimesed ei lähegi kohtusse, kuigi põhiseaduslikult on see õigus tagatud ja peakski olema tagatud, aga lihtsalt rahakott ei võimalda. Ma rääkisin siin hetk tagasi ühe lugupeetud esinejaga, praeguse advokatuuri juhiga, küsisin ta käest ja ta ütles, et on tõepoolest väga suur probleem. Õigusriik – peaks olema võimalik oma õigusi kontrollida jne –, aga näed, rahakott ei võimalda.
Tõesti, viimasel ajal on asja natukene parandatud – kui su sissetulek on alla 1700 euro, siis on sul võimalik saada õigusabi, aga see abi ei ole mitte kohtusse minekuks, vaid lihtsalt oma õigustest arusaamiseks selles keerulises õiguslikus raamistikus.
Tegelikult, nagu te näete, probleeme on päris palju. Ja kui rääkida siin, kas õigusriik on ohus, siis jah, võib tõepoolest ainuüksi nende mõne näite varal öelda, et tõesti on ohus. Me peame olema kogu aeg valvel, et me ei kalduks eemale. Ja siin näidata n-ö kellelegi näpuga, ühele või teisele erakonnale, on natukene lapsik. Needsamad näited, mida ma tõin, on tõsised asjad. Võiks veel rohkem rääkida, kui kõne pikkus oleks näiteks tund aega, hea meelega räägiks. Nii et me peame siin kõik valvel olema, sõltumata sellest, mis erakonnast me oleme. Me oleme kõik vandunud truudust Eesti riigile. Ma arvan, et mitte keegi siit – ei saali vasak pool, parem pool ega keskmine osa – ei taha halba ega seda, et me ei oleks õigusriik. Meie inimesed peaksid saama oma põhiseaduslikke õigusi rakendada nii, nagu meie põhiseadus ja paljud seadused seda võimaldavad. Aitäh!

12:36 Esimees Henn Põlluaas
Aitäh! Raimond Kaljulaid, palun!

12:37 Raimond Kaljulaid
Ma tänan! Ma olen alati uskunud seda, et mis tahes otsuseid langetades peaks silmas pidama pikka perspektiivi, peaks alati silmas pidama eeskätt riigi huve. Kaugemast perspektiivist rääkides, näiteks endine Briti peaminister Margaret Thatcher juba 1990. aastatel ühes oma kõnes hoiatas, et teatud suundumused Euroopa Liidus, mille suhtes ta oli kriitiline, võivad viia selliste äärmuslike rahvuslike liikumiste uuesti esilekerkimiseni. Tol ajal see oli väga vastuoluline seisukoht – see oli sellise sügavama Euroopa integratsiooni vastane seisukoht. Aga tagantjärele on raske öelda, et ta lõpuni eksis. Kahtlemata nende protsesside juhtimisel tehti samuti vigu.
See, mis ma järgmisena ütlen, on muidugi mõnevõrra vastuoluline – palun juba ette vabandust! –, aga ma arvan, et ka selle tänase arutelu algatanud erakond peaks endalt küsima, kas ka neil on mingi roll nende eelduste loomisel, mis on praeguse olukorrani viinud. Ei saa eitada fakti, et see erakond suunas

Eesti elu väga tugevalt 1999. aastast kuni 2016. aastani. See ei tähenda seda, et siis tehti kõik valesti – absoluutselt mitte. Ma arvan, et see, et nii jõuliselt lükati käima haldusreform, lõpuks ometi, oli väga suur asi – õige otsus. Kooseluseaduse vastuvõtmine – väga õige otsus. Aga samal ajal teatud inimestel oli siis ja on nüüd usk oma ilmeksimatusesse, usk oma asendamatusesse, ka suhtumine rahvusvähemustesse, mis minu meelest ei ole alati olnud õiglane ega väärikas. 2007. aastal oli Eestis täitevvõim, Riigikohtu esimees, rahvusringhäälingu juhatuse esimees, Eesti Panga juht – kõik oli ühe erakonna käes. Kas me sellises olukorras saime rääkida tõelisest puhtast võimude lahusest?
See muidugi ei pisenda absoluutselt seda rünnakut, mida nüüd EKRE on alustanud õigusriigi suhtes ja mis on tõesti suur oht Eestile. Aga ma tõesti usun, et kui me tahame lahendada seda olukorda, siis me peame tunnistama, et sellel on oma rahvusvaheline mõõde, millele siin viidati – me ei ole ainus riik Euroopas, kellel on see mure, mis meil on –, aga sellel on ka riigisisene mõõde, ajalugu. Ka seda ei saa eitada, sest kui me seda eitame, siis me seda probleemi ei lahenda.
Nii et minu arvates üks nendest eeldustest tänase olukorra tekkele oli see, millest ma alustasin: erakondlike huvide seadmine kõrgemale riiklikest huvidest ning pikema perspektiivi ja oma otsuste mõju mitte väga täpne hindamine. Neid vigu me saame tulevikus vältida. Tänan!

12:40 Esimees Henn Põlluaas
Aitäh! Jürgen Ligi, palun!

12:40 Jürgen Ligi
Austatud Riigikogu! Tänan härra Evestust perfektse ettekande eest ja härra Tehverit väga tasakaaluka ettekande eest! Lihtsalt väikese vihjega, et tasakaalustamata keskkonnas kasutatakse iga ebatäpne fraas ära, mis hakkab oma elu elama. Õnneks sai see vastamiste käigus ära õiendatud.
Ma olen nõus mõlema ettekandja üldväitega, et õigusriigi alused ei ole ohus. Aga see ei tähenda, et neid ei rünnataks ja et õigusriigi toimimine, praktikas toimimine ei oleks ohus. Neid näiteid saab ju ka tänasest saalist. Üks osa seltskonnast tegeleb ainult sellega, et klaarida mingeid isiklikke poliitilisi arveid – vabandust, "poliitilisi arveid", mitte "isiklikke" – sellega, et otsivad õigust mingites konkreetsetes asjades, kus on õiguslik lahend olemas, ega räägi tegelikult reeglitest, vaid üksikjuhtumitest. Seda ohtu väljendab ka see, tõepoolest, mis on siin paar korda ettekannetes kõlanud, et otsuseid ei põhjendata, vaid neid tehakse suva pinnalt. Äärmiselt õudne on see, kuidas on koheldud ka konkreetset kantslerit. Ja siin ei ole vastus see, et aga ta saab kohtusse pöörduda. Kahjuks õigusriigis, jah, kohus otsustab küll ja tal on võimalik kohtusse minna, aga see ei tee ju olematuks omavoli. Õudseks nimetan ma seda sellepärast, et ilmselt kümneid kordi on peaminister siin juba korranud, ka eile, et tegu oli mingisuguse juhtimisotsusega, mis klaaris olukorra ära – mõlemad peavad ära minema, kui üks peab minema. See on nii ebaloogiline ja nii põhjendamatu, et see on õudne.
Aga õigusriik on ohus ka sedapidi, et seda kogu aeg rünnatakse. Kui rünnatakse inimesi, rünnatakse abstraktset õigusriiki. Sellises olukorras jätavad inimesed ka õiguspärased, ka moraalsed otsused tegemata, nad tõmbuvad endasse. Ja riigiametnikke on see juba tabanud. Kui öeldakse asju, mida on öelnud ministrid – et neid ei huvita, mida räägivad eksperdid ja riigiametnikud –, siis ka see on tunnus sellest, et õigusriik ei toimi. Sest nendele inimestele on antud nende pädevus ja nad ei saa selliselt oma ülesandeid täita, kui poliitikute suva ja hirmutamine prevaleerib. On ju rünnakud ka seaduste vastu. Kui ikkagi ühe valitsuserakonna aseesimees ja minister muude asjade seas ütleb, et seadused, mis takistavad ministrite efektiivset tegutsemist, tuleb ära muuta, mõeldes selle all konkreetseid juhtumeid, kus "efektiivsuse" all mõeldakse suva. Need konkreetsed juhtumid puudutavad ju inspekteerimise õigust. Need puudutavad kohti, kus see, et poliitikud sekkuvad menetlusse, on välistatud. Mina ei tea, mis ja kuidas nende radaritega on, ja see võib olla mulle arusaamatu, aga ma tõepoolest austan Tehnilise Järelevalve Ameti ja Kaitseministeeriumi õigust otsustada, kas tuulikud tohivad olla nende ees. Mina ei tea täpselt, kas bakterid konkreetses vabrikus on, aga ma austan selle inspektsiooni õigust see otsus langetada, aga ei austa neid poliitikuid, kes neid institutsioone ründavad. Ma ei saa aru paljudest ...
Palun lisaaega!

12:45 Esimees Henn Põlluaas
Lisaaeg kolm minutit. Palun!

12:45 Jürgen Ligi
… kohtuotsustest ega ka prokuröride otsustest, aga mul ei ole õigust neid rünnata jõupositsioonilt, ametipositsioonilt, poliitiliselt positsioonilt. Aga seda tehakse.
Õigusriik on ka sedapidi ohus, et kui vaadata, kes juhivad meie komisjone, siis õiguskomisjoni juhib kriminaalkorras karistatud erakonna juht, kes tegeleb täiesti valimatult, täiesti lineaarselt poliitiliste arvete õiendamisega ja nõuab valimiste võitja vabandamist oma poliitika või selle erakonna poliitika eest. Kriminaalkorras karistatud erakond nõuab valimiste võitja vabandamist oma tolle poliitika eest – see on grotesk –, enne temaga koostööd ei tehta. Samamoodi põhiseaduskomisjoni esimees räägib riigi legitiimsusest oma kuuendikulise toetusega rahva hulgas umbes sellisel toonil, nagu teistel poleks sõnaõigust, aga tegelikult samamoodi klaarib mingeid üksiknäiteid. See on päris kole. Nüüd, vist viimane ettekandja enne mind klaarib samuti tegelikult isiklike arveid. Ka see on küsimus õigusriigist, kas erakonda kuulunud inimene tohib olla mittepoliitilistel ametikohtadel, iseäranis siis, kui ta on erakonnast lahkunud. Sellised paralleelid minevikust on täiesti kontraproduktiivsed, sest igal konkreetsel juhtumil tuleb võrrelda seda praeguse olukorraga, tuleb võrrelda nende inimeste tegevust sõltumatus ametis. Ja ma olen kindel, et ka siin kõnelnu, kelle nime ma ei taha nimetada, et ta ei saaks hakata kohapealt õiendama, on teinud teene neile, kes reaalselt ründavad õigusriiki. Ei ole meil Riigikohtu, rahvusringhäälingu ega – mis see kolmas näide oli? – puhul ühtegi põhjust heita nende juhtidele ette poliitiliselt kallutatud tegevust. Küll aga on põhjust siit ruumist välja jooksnud mehele ette heita poliitiliste arvete klaarimist ja seda poliitilist, ütleme, traumat, mille ta sai tolle kriminaalkorras karistatud erakonna ja tolle kriminaalkorras karistamata jäänud esimehe kasvatuse all.
Sellised arveklaarimised ei tohiks meie debatti segada ega hajutada muljet õigusriigi küsimusest. Aga muidugi võiks ka öelda, et kas tõde ja õigus mitte ei ole üldisemalt seotud õigusriigiga, näiteks kui minister sõimab Riigikogu ja siis ka Riigikogu esimees selle peale ähvardab Riigikogu ja asub lineaarselt tolle ähvardava ministri poolele puhtalt parteilisel valikul. Aitäh!

12:49 Esimees Henn Põlluaas
Tarmo Kruusimäe, palun!

12:49 Tarmo Kruusimäe
Hea esimees! Head töökaaslased!
Paluks kohe kolm minutit vähem.

12:49 Esimees Henn Põlluaas
Kolm minutit lisaaega, palun!

12:49 Tarmo Kruusimäe
Ei, ma tahtsin vähem, mitte rohkem. Sellepärast, et minu meelest seda arutelu on võib-olla põnev kuulata, aga ma lähtun ühest asjast – ma arvan, et tegelikult enamik teist lähtub sellest –, et riigil on alati õigus. Me oleme siia tulnud riiki paremaks muutma, et see riik kaitseks enda kodanikke, aga me oleme takerdunud aeg-ajalt mitmetesse juriidilistesse nüanssidesse ja siis me räägime seda, et kurjategijatel on ka õigus. Jah, neil on ka õigus, aga ühte ma teile ütlen. Uskuge mind. Siin kirjutasime alla, et me oleme vankumatus usus selle Eesti riigi eest, ja ma ütlen lihtsalt: õigusriik ei ole ohus, riigil on alati õigus. Aitäh!

12:50 Esimees Henn Põlluaas
Aitäh! Rohkem kõnesoovi ei ole. Ma tänan kõiki ettekandjaid, kõiki küsijaid! Tänane olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelu on lõppenud. Ilusat päeva!

Istungi lõpp kell 12.50.